

Ks. ANTONI BACIŃSKI C. M.

DZIEJE DIECEZJI GDAŃSKIEJ W OSTATNIM XX-LECIU
(1945—1965)

WSTĘP

W wyniku Traktatu Wersalskiego z dnia 28 czerwca 1919 roku, zostało ustanowione „Wolne Miasto Gdańsk” o obszarze blisko dwu tysięcy km² (dokładnie 1926 km²). W skład jego weszły terytoria, które pod względem kościelnym należały dotąd (od roku 1821) do dwóch diecezji: Warmińskiej i Chełmińskiej. Pod względem liczebnym stan zaludnienia Wolnego Miasta Gdańska przedstawiał się w jego początkach następująco: ogółem ludności było — 356 740, z czego katolików — 119 470, czyli 32,7%. W samym Gdańsku mieszkało 194 993 ludzi, z czego katolików 76 237, czyli 39,1%. Z powyższych 119 470 ludzi mieszkających w Wolnym Mieście Gdańsku — 106 341 podlegało biskupowi chełmińskiemu w Pelplinie, a 13 129 biskupowi warmińskiemu rezydującemu we Fromborku¹.

Polaków-katolików była wielka mniejszość. Liczba dokładna nie jest znana. Fr. Steffen, autor monografii: *Die Diözese Danzig* utrzymuje stale i wykazuje na podstawie różnych danych, że Polaków-katolików nie było więcej jak 10% z ogólnej liczby katolików, mieszkających w Wolnym Mieście².

Wkrótce po utworzeniu Wolnego Miasta Gdańska rozpoczęły się nieporozumienia na tle dalszej przynależności diecezjalnej. Polscy katolicy pragnęli oczywiście należeć nadal do Diecezji Chełmińskiej. Niemieccy natomiast — stanowczo przeciwstawiali się dalszej swej zależności od biskupa chełmińskiego rezydującego w Polsce. Opowiadali się raczej za przyłączeniem ich do Diecezji Warmińskiej, czyli biskupowi niemieckiemu we Fromborku. Życzenia te wyrażali na zebraniach i w prasie³.

¹ Ks. F. Steffen, *Die Diözese Danzig, ihr erster Bischof Eduard Graf O'Rourke*, Gdańsk 1926 s. 62 nn.; R. Stachnik, *Die Katholische Kirche in Danzig*, Münster 1959 s. 130 nn.

² Steffen, *ju.* E. Myczka, *Liczba ludności diecezji gdańskiej*, „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, 1961; nr 12, s. 507.

³ Stachnik, *ju.*, s. 142; Steffen, *ju.*, s. 8.

Dnia 31 grudnia 1921 roku przesłał kler gdański prośbę do Stolicy Apostolskiej o przydzielenie wiernych Wolnego Miasta Gdańska biskupowi warmińskiemu, ewentualnie — o stworzenie samodzielnej jednostki administracyjnej dla Wolnego Miasta Gdańsk.

W odpowiedzi na powyższą petycję wyłączyła Stolica Apostolska dekretem z dnia 21 kwietnia 1922 roku przynależne dotąd teryreny Wolnego Miasta Gdańska z diecezji Warmińskiej i Chełmińskiej i utworzyła z nich Administrację Apostolską. Rządcą jej mianowała biskupa Edwarda O'Rourke, dawniejszego biskupa ordynariusza Rygi.

W momencie erekcji Administracja Apostolska Gdańska liczyła 4 dekanaty, 39 samodzielnych placówek duszpasterskich i 70 księży⁴.

Dnia 10 lutego 1925 roku został zawarty konkordat między Polską a Stolicą Apostolską. Artykuł 3. konkordatu głosił między innymi, że „uprawnienia Nuncjusza Apostolskiego w Polsce obejmować będą także terytorium Wolnego Miasta Gdańsk”.

Określenie powyższe wywołało wiele niezadowolenia wśród gdańskiego kleru. Na zebraniach księży i wiernych głoszono, że takie postawienie sprawy grozi różnymi nieporozumieniami. Między innymi — „Organisation Danziger Katholiken deutscher Nationalität” wysuwała myśl wysłania do Stolicy Apostolskiej próśby o erygowanie w Gdańsku diecezji z przywilejem egzempcji, czyli zależnej wprost od Stolicy Apostolskiej⁵.

Na skutek powyższych nalegań wiernych i kleru gdańskiego Stolica Apostolska w połowie grudnia 1925 roku wezwwała bpa O'Rourke do Rzymu. Po rozpatrzeniu wszystkiego bullą „Universa Christi fidelium cura” (z dnia 30 grudnia tego roku) erygowała samodzielną diecezję gdańską z prawem egzempcji. Dotychczasowy administrator apostolski bp O'Rourke został mianowany pierwszym ordynariuszem nowo erygowanej diecezji⁶.

Jego uroczysta intronizacja odbyła się w dniu 1 czerwca 1926 roku w poklasztornym kościele oliwskim, który podniesiono do godności katedry.

Patronem diecezji gdańskiej proklamowano wówczas Chrystusa-Króla, którego święto ustanowił właśnie w roku 1925 papież

⁴ Stachnik, *Die Apostolische Administrateur Danzig*, St. Adalbertus Kalender für Danzig und Pommerellen 1926 s. 33. Ks. A. Baciński, *Pierwszy biskup gdański Edward O'Rourke*, „Mies. Diec. Gdański”, 1962 nr 5 s. 157 nn.

⁵ Steffen, *ju.* s. 47; Stachnik, *Die katholische Kirche in Danzig*, s. 132.

⁶ *Acta Apost. Sedis*, Romae 1926 — Reg. in Canc. Apost., vol. XXXIII, n. 6 „Eduardus O'Rourke” — akta personalne — Archiwum kurii gdańskiej (AKG); Baciński, *ju.*

Pius XI. (O zmianie patrona diecezji gdańskiej w 1964 r. zob. cz. IX niniejszej pracy).

Diecezja gdańska z każdym rokiem rozwijała się pomyślnie. Wierni zaczęli stopniowo czuć się jedną rodziną kościelną. Wzrastała liczba katolików, księży, kościołów, parafii i dekanatów. Powstały wtedy następujące placówki duszpasterskie: Brętowo, Gdańsk Brzeźno, Gdańsk — par. Matki Boskiej Bolesnej, Gdańsk-Wrzeszcz (paraf. świętego Krzyża), Kaldowo, Pszczółki.

Za rządów biskupa O'Rourke zbudowano następujące kościoły względnie kaplice publiczne: 1) kościół św. Antoniego w Gdańsku-Brzeźnie, 2) św. Piotra i Pawła w Jelitkowie, 3) Matki Boskiej Bolesnej w Gdańsku, 4) św. Anny w Gdańsku-Letniewie, 5) Najśw. Serca Pana Jezusa w Sopotach, 6) św. Józefa w Kaldowie, 7) Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Pruszczu Gdańskim, 8) Najśw. Serca Pana Jezusa w Pszczółkach, 9) Chrystusa Króla w Gdańsku, 10) św. Stanisława we Wrzeszczu, 11) kaplicę Matki Boskiej Częstochowskiej w Nowym Porcie i 12) kaplicę św. Józefa w Gdańsku.

Z upoważnienia Stolicy Apostolskiej ks. bp O'Rourke — dnia 7 października 1937 roku erygował dwie polskie parafie personalne przy kościele Chrystusa Króla w Gdańsku i św. Stanisława we Wrzeszczu⁷.

W miarę jak potęgował się skrajny nacjonalizm niemiecki, partrono coraz niechętniej na biskupa O'Rourke, który nie był Niemcem. Szczególnie ostre ataki skierowano przeciw niemu w roku 1937, po erygowaniu przez niego wspomnianych dwu parafii personalnych.

Narodowi socjaliści wyraźnie dawali do zrozumienia, że będą się starać o odwołanie bpa Edwarda O'Rourke z Gdańska⁸.

Wyczuwając nastawienie senatu gdańskiego oraz wielu niemieckich kapłanów i wiernych, doszedł ks. biskup O'Rourke do przekonania (zwłaszcza po atakach w październiku 1937 roku), że już niewiele będzie mógł zdziałać dobrego na terenie Wolnego Miasta Gdańska i że dlatego lepiej będzie i korzystniej dla Kościoła, jeżeli opuści biskupstwo gdańskie. Przedstawił ten projekt w Rzymie.

Stolica Apostolska, po rozpatrzeniu wszystkiego przyjęła w maju 1938 roku jego rezygnację i zwolniła go z obowiązków ordynariusza gdańskiego z dniem 13 czerwca 1938 roku.

Biskup O'Rourke wyjechał wówczas do Poznania, a stamtąd dotarł w czasie wojny przez Wilno i Niemcy do Rzymu, gdzie zmarł w dniu 27 czerwca 1943 roku⁹.

⁷ Errichtung polnischer Personalparreien in Danzig, AKG, E VII, 59.

⁸ Baciński, *je.*

⁹ Akta personalne „Eduard O'Rourke”. AKG; Stachnik *je.*, s. 142. Na tablicy-epitafium biskupa Edwarda O'Rourke umieszczonej w katedrze oliw-

Watykan wyznaczył jego następcę w osobie ks. prałata dra Franciszka Sawickiego, wybitnego profesora filozofii w seminarium duchownym w Pelplinie. Nominacji tej przeciwstawił się jednak senat gdański, żądając nominacji biskupiej z grona kapłanów diecezji gdańskiej¹⁰.

Wobec powyższych sprzeciwów, Stolica Apostolska wycofała bullę nominacyjną ks. Sawickiego i zamianowała w dniu 13 czerwca 1938 roku biskupem gdańskim ks. dr Karola Marię Spletta, pełniącego od 1935 roku obowiązki administratora parafii katedralnej w Oliwie¹¹.

Ks. biskup Splett sprawował rządy diecezji gdańskiej do dnia 9 sierpnia 1945 roku, czyli do dnia aresztowania go przez władze polskie i zasądzenia „za szkodliwą działalność na rzecz Narodu polskiego”¹².

W dniu 5 grudnia 1939 roku został on mianowany również Administratorem Apostolskim dla diecezji chełmińskiej.

Okres jego rządów przypadł na ciężkie lata drugiej wojny światowej, rozpoczętej w Gdańsku i o Gdańsk w dniu 1 września 1939 roku.

W rannych godzinach tego dnia rozgłoszła gdańska nadała proklamację gaultera Förstera zapowiadającą powrót Gdańska do Rzeszy niemieckiej. Wraz z pierwszymi strzałami na Westerplatte oraz na pocztę polską w Gdańsku rozpoczęła się martyrologia polskiej ludności w Gdańsku. Urzędnicy policji politycznej (Gestapo), wzmocnieni posiłkami SA i SS rozpoczęli na całym terenie Wolnego Miasta Gdańska akcję przeciwko Gdańszczyanom narodowości polskiej. Zaarrestowano wówczas członków Związku Polaków i po okrutnych torturach wtrącono do obozu koncentracyjnego w Stutthofie¹³.

Spośród księży gdańskich, których było w sumie 98 (nie licząc 7 księży pallotynów), jedenastu zostało aresztowanych w pierwszych miesiącach wojny i straconych. Wśród nich — siedmiu kapłanów było Polakami, a czterech Niemcami. Aresztowano ich za „wrogie nastawienie do hitlerowskiego reżimu” względnie, jak np. ks. Ernesta Edwarda Karbauma — za życzliwość dla Polaków¹⁴.

skiej na ścianie południowej jest błędna data śmierci — 1942. Pożegnalny list pasterski biskupa O'Rourke z dnia 12 czerwca 1938, umieszczony w „Amtliches Kirchenblatt” 1934—1938.

¹⁰ List nuncjusza Cortesiego z 9 lutego 1938. No 462 oraz następne pismo nuncjusza z 27 kwietnia 1938. No 698. — Pisma powyższe udostępnił mi zarząd Archiwum Diec. Chełmińskiej.

¹¹ Stachnik, *je.* s. 143. „Amtliches Kirchenblatt” 1938 nr I.

¹² J. Sikora, *Biskup Carl Maria Splett*, Warszawa 1951 s. 17 nn.

¹³ K. Dunin-Wasowicz, *Stutthof*, Warszawa 1946; Ks. A. Wronka, *Diecezja gdańska*, Referat opracowany w 1948 r., „Mies. Diec. Gdański”, 1962, nr 7—8 s. 275 nn.

¹⁴ Księża pomordowani z diecezji gdańskiej. AKG.

Zaraz w pierwszym dniu wojny aresztowano w rannych godzinach przede wszystkim wielkich obrońców polskości na terenie Gdańska: ks. Rogaczewskiego i ks. Komorowskiego, mianowanych w październiku 1937 roku przez bpa O'Rourke proboszczami polskich parafii personalnych¹⁵.

Od ówczesnego ordynariusza gdańskiego, ks. bpa Spletta senat gdański i Gestapo wymagało wydania różnych zarządzeń, wymierzonych przeciw Polakom. Jak wykazał proces przeprowadzony przeciw niemu w Gdańsku z początkiem 1946 roku, nie potrafił on przeciwstawić się temu i ulegając presji hitlerowskiej, wydał faktycznie niektóre zarządzenia szkodliwe i przykre dla Polaków, zamieszkałych na terenie diecezji Gdańskiej i Chełmińskiej¹⁶.

Wyrokiem Wojewódzkiego Sądu w Gdańsku został ks. bp Spletta zasądzony w dniu 2 lutego 1946 roku na karę 8 lat więzienia. Po odbyciu kary przebywał w odosobnieniu w Dukli. Po „polskim październiku” w 1956 roku zwolniono go stamtąd i wyjechał wówczas do Düsseldorfu (NRF), gdzie przebywał aż do swej śmierci w dniu 5 marca 1964 roku. Do końca życia nie zrzekł się godności ordynariusza gdańskiego. W czasopiśmie Związku Gdańszczan — „Unser Danzig”, wychodzącym w Lubecie oraz w „Heimatbrief” miesięczniku „gdańskich katolików” wychodzącym w Münster należało można było wiele danych na temat ożywionej działalności biskupa Spletta w Niemczech Zachodnich wśród mieszkających tam dawnych Gdańszczan¹⁷.

I. Rządcy diecezji gdańskiej w latach 1945—1964

Po ostatecznym pokonaniu Niemiec w maju 1945 roku i po konferencji szefów zwycięskich państw w Poczdamie w lipcu 1945 roku, została ogłoszona w dniu 2 sierpnia tegoż roku (jako Komunikat) umowa poczdamska na mocy której zwrócono Polsce tereny na wschód od linii biegnącej: od Morza Bałtyckiego na zachód od Świnoujścia, wzdłuż Odry i Nysy Łużyckiej, a także — część Prus Wschodnich i obszar byłego Wolnego Miasta Gdańska.

Równocześnie umowa poczdamska, zaplanowała, że cała ludność niemiecka znajdująca się na terenach, jakie wrócą do Polski, powinna być przesiedlona do Niemiec¹⁸.

Fakt przesunięcia granic Polski postawił w 1945 roku przed narodem polskim szereg pilnych i historycznie doniosłych zadań.

¹⁵ Errichtung polnishes Personalparreien jw.

¹⁶ Sikora, jw.

¹⁷ Występował z przemówieniami i kazaniem w czasie zjazdów Ziomkostw.

¹⁸ A. Klafkowski, *Umowa Poczdamska 1945—1955*, „Życie i Myśl”, Warszawa 1955 nr 4.

Trzeba było szybko przysłać tutaj administrację polską, zaludnić opuszczone przez Niemców wsie i miasta polską ludnością, odbudować co prędzej zniszczone w działaniach wojennych mieszkania, rozbudować przemysł, otwierać szkoły itd.

Równocześnie w związku z akcją przesiedleńczą, repatriacyjną i reemigracyjną ludności polskiej, niemal w stu procentach katolickiej, stanęło także przed najwyższymi czynnikami kościelnymi doniosłe zadanie zorganizowania życia kościelno-religijnego na odzyskanych terenach.

Należało więc ustanowić co prędzej polską administrację kościelną, zabezpieczyć kościoły i byłe zbory protestanckie, potrzebne dla napływającej polskiej ludności katolickiej, rozwinąć szeroko pracę duszpasterską i charytatywną nad nowoprzybywającymi z różnych stron kraju i z za granicy rodakami i nad pozostałą na tych terenach katolicką ludnością autochtoniczną, by formować ich w jedność katolicką i polską, podnosić ich poziom religijny i moralny, obniżony wskutek wojny, zachęcać do pracy i wytrwania na nowych zagrodach, usuwać nastroj tymczasowości i zespałać ich z Macierzą.

W związku z tym ówczesny Prymas Polski, Kardynał August Hlond z upoważnienia Stolicy Apostolskiej już 15 sierpnia 1945 roku wydał dekrety ustanawiające w charakterze Administratorów Apostolskich pięciu rządców jednostek kościelnych na ziemiach Odzyskanych.

Dla diecezji gdańskiej wyznaczono Ks. Infulata Dra Andrzeja Wronkę, któremu Ks. Prymas Hlond przekazał tymczasowo rządy również nad diecezją chełmińską.

Tą ostatnią zarządzał Ks. Infulat aż do nominacji Ks. Dra Kazimierza Kowalskiego na ordynariusza chełmińskiego w dniu 12 kwietnia 1946 roku¹⁹.

W Gdańsku przed Administratorem Apostolskim Ks. Inf. Wronką stanęły pilne i odpowiedzialne zadania, gdyż niemal od podstaw trzeba było organizować życie diecezjalne zniszczone wojną i jej następstwami.

Piętrzyły się wielkie trudności. Brak przecież było kapłanów, świątyń katolickich, nauczycieli religii²⁰.

Nie zrażał się jednak nimi nowy rządcą diecezji. Z zapalem i pogodą ducha przystąpił do pracy, ufając w pomoc Bożą. I faktycznie, Bóg nie poskąpił łask i pomocy. Na gruzach i spustoszeniu zaczęło kwitnąć nowe życie. Z różnych stron zaczęli przybywać Polacy-katolicy. Niemiecka ludność, w przeważającej większości potestancka opuszczała stopniowo Gdańsk i okoliczne

¹⁹ „Orędownik Diecezji Chełmińskiej i Gdańskiej”, Pelplin 1945 nr 1 oraz 1946 nr 4 s. 105.

²⁰ Wronka, jw.

miejsowości. Teren Diecezji Gdańskiej nabierał oblicza zdecydowanie polskiego i katolickiego. Z falą wiernych przybywali też często (głównie z terenów zabużańskich) tamtejsi kapłani oraz księża zakonni, którzy teraz na nowym terenie przystąpili wraz z pozostałymi tu 18-tu kapłanami przedwojennymi, pod kierunkiem polskiego administratora apostolskiego do ofiarnej, pionierskiej pracy. Na barki ich spadł trud prawdziwie misjonarski, wymagający wiele szczególnego zaparcia i optymizmu. Niemal każdy z nich obsługiwał początkowo kilka kościołów, uczył dzieci w szkole i poza szkołą, dźwigał zrujnowane świątynie, urządzał wnętrza domów Bożych, aby miały katolicki, ciepły charakter.

Organizowane coraz częściej rekolekcje, misje, stowarzyszenia kościelne, zjazdy, odczyty i działalność charytatywna pogłębiały życie religijne wiernych. Wielką pomocą w tym wszystkim były siostry zakonne, których liczba stale wzrastała. Dzięki stałemu rozwojowi życia religijno-kościelnego w diecezji i odzyskiwaniu świątyń zagrabionych niegdyś przez protestantów, erygował Ks. Administrator Wronka stopniowo 12 parafii²¹.

Dla pogłębienia i udoskonalenia wewnętrznego życia kapłanów zaczęto organizować wspólne rekolekcje oraz dni skupienia i godziny kapłańskie²².

Owocna, pionierska działalność Ks. Dra Andrzeja Wronki, Administratora Apostolskiego w Diecezji Gdańskiej została przerwana w styczniu 1951 roku decyzją Rządu Polski Ludowej (z dnia 26 stycznia 1951 roku), który ogłosił wówczas następujące oświadczenie:

„Ustanowiony przez Watykan tymczasowy charakter administracji kościelnej na Ziemach Odzyskanych Rzeczypospolitej stał się już od dawna czynnikiem jątrzącym, wymierzonym przeciwko interesom Państwa Polskiego i sprzeczny z jednolitą i niezłomną wolą całego Narodu Polskiego, który Ziemię Odzyskaną uważa za nieodłączną na wieki część składową Rzeczypospolitej.

Rząd Rzeczypospolitej nie szczędził wysiłków, aby doprowadzić na drodze porozumienia do likwidacji stanu tymczasowości instytucji kościelnych na Ziemach Odzyskanych, co znalazło również wyraz w punkcie trzecim Porozumienia między Rządem Rzeczypospolitej a Episkopatem, z dnia 14 kwietnia 1950 roku, a następnie w piśmie do Episkopatu z dnia 23 października 1950 roku oraz w licznych rozmowach i konferencjach prowadzonych w tej sprawie z przedstawicielami hierarchii kościelnej.

Stanowisko to poparte zostało przez najszersze koła społeczeństwa polskiego, co znalazło wyraz w licznych wystąpieniach szerokich rzesz wierzących i duchowieństwa.

Wszystkie te wysiłki nie osiągnęły skutku. Episkopat uchyla się dotąd od konkretnych, jasnych i niedwuznacznych kroków w kierunku stabilizacji instytucji kościelnych i ustanowienia stałych biskupstw polskich na Ziemach Odzyskanych.

²¹ Dekrety erekcyjne parafii AKG, oraz Schematyzm diec. gdańskiej, Gdańsk 1958.

²² Programy. AKG, Wronka j.w.

„Równocześnie wszystkie wrogie pokojowi i antypolskie siły, szczególnie w Niemczech Zachodnich, powołując się na poparcie Watykanu, wykorzystują coraz bardziej agresywnie stan tymczasowości administracji kościelnej na Ziemach Odzyskanych dla swych zbrodniczych celów, dla podsycania rewizjonistycznych, odwetowych, militarystycznych i hitlerowskich w Niemczech Zachodnich i operują tą zatrutą bronią przeciw zachodnim granicom Polski, przeciw utrwaleniu przyjaznych i dobrosąsiedzkich stosunków między Polską a Niemcami, przeciw całemu obozowi pokoju.

W tej sytuacji Rząd Polski zważywszy, że zakończone zostało ostatecznie wytyczenie granicy polsko-niemieckiej na Odrze i Nysie a tym samym granica ta została uznana przez Rzeczpospolitą Polską i Niemiecką Republikę Demokratyczną za nienaruszalną i wieczystą granicę między obu krajami,

że stan tymczasowości administracji kościelnej na Ziemach Zachodnich staje się zarzewiem niepokoju i narzędziem wrogiej Polsce działalności,

że stan ten grozi bezpośrednio w interesy państwa i narodu polskiego, zarządził likwidację stanu tymczasowości w administracji kościelnej na Ziemach Zachodnich w postaci administratur apostolskich i usunięcia z diecezji duchownych, którzy pełnili funkcję administratorów apostolskich.

Umożliwi to wybór wikariuszy kapitulnych oraz uznanie wszystkich dotychczasowych proboszczów za stałych zarządców tych parafii i stałych wykonawców swych funkcji.

Usunięcie dotychczasowego, nienormalnego stanu skuteczniej zabezpieczy chronioną przez ustawy pełną swobodę kultu religijnego i zaspokojenie potrzeb religijnych wiernych.

W ten sposób równocześnie z uroczystym zakończeniem wytyczania państwowej granicy między Polską a Niemcami, położony zostanie kres stanowi tymczasowości administracji kościelnej, przypieczętowany zgodnie z wolą narodu nierozzerwalny związek Ziem Zachodnich z Macierzą²³.

W myśl powyższej decyzji Rządu Polski Ludowej opuścił Ks. Inf. Wronka (podobnie jak pozostali czterej inni Administratorzy Apostolscy) teren Diecezji Gdańskiej i zamieszkał w Poznaniu, gdzie w roku 1952 otrzymał z Rzymu godność protonotariusza apostolskiego, a w grudniu 1957 roku zamianował go papież Pius XII tytularnym biskupem. Sakry biskupiej udzielił mu na Jasnej Górze Ks. Kardynał Prymas Wyszyński w dniu 29 grudnia 1957 roku. Od tam Ks. Biskup Wronka pracuje w Archidiecezji Wrocławskiej²⁴.

W miejsce usuniętych administratorów apostolskich polecił władze polskie radcom diecezjalnym (konsultorom) wybrać wikariuszy kapitulnych.

Dla Diecezji Gdańskiej został nim ks. Jan Cymanowski (w dniu 27 stycznia 1951 roku następujący komunikat: „Do Wielebnego Duchowieństwa i Wiernych Diecezji Gdańskiej“:

„Dnia 26 stycznia 1951, na podstawie deklaracji Rządu Rzeczy-“

²³ Komunikat PAP.

²⁴ Akta personalne. AKG. Okólnik Kurii gd. Nr 18/57. Tygodnik Powszechny 1957, Nr. 50.

²⁵ Tamże, Akta personalne, AKG.

pospolitej Polskiej opuścił diecezję Ks. Dr Andrzej Wronka Ordynariusz Diecezji Gdańskiej.

Zgodnie z prawem kościelnym — kan. 429 zostałem wybrany wikariuszem kapitulnym przez Księży Radców Diecezjalnych.

Braci Kapłanów i Wiernych proszę gorąco o modlitwę i współpracę w wykonywaniu złożonych na mnie odpowiedzialnych obowiązków²⁶.

W kilka dni później, dnia 8 lutego 1951 roku Episkopat Polski podał do wiadomości duchowieństwa i wiernych, że: „W wyniku przeprowadzonych zmian w zarządzie kościelnym na Ziemiach Odzyskanych Ksiądz Prymas Polski udzielił jurysdykcji kanonicznej wybranym przez Rady konsultorów diecezjalnych kapłanom, którzy sprawują odtąd władzę kościelną na tych ziemiach zgodnie z prawem kanonicznym. Duchowieństwo i wierni powinni odnosić się do tych Rządzców diecezji z zaufaniem i udzielać im koniecznego poparcia²⁷”.

Rządy ks. Cymanowskiego wypadły na szczególnie ciężkie lata. Wspominał o tym Ks. Bp Dr Edmund Nowicki po przejęciu rządów diecezją gdańską w przedmowie wygłoszonej w dniu 19 grudnia 1956 roku w czasie spotkania powitalnego duchowieństwa diecezji gdańskiej²⁸.

Wspierając radą i pomocą materialną księży, zajmujących się urzędami świątyni, Ks. Wikariusz Kapitulny, Jan Cymanowski, szczególną opieką otoczył katedrę oliwską i kościół Najśw. Maryi Panny w Gdańsku. Wnętrze katedry zostało gruntownie odnowione w 1956 roku. Z wielkimi wkładami pieniężnymi przeprowadzano również od kilku lat remont kościoła Panny Maryi w Gdańsku. Otwarcie jego nastąpiło w dniu 17 listopada 1955 roku²⁹.

O uroczystości tej wydał Ks. Inf. Cymanowski (w dniu 9 listopada 1955 roku) następujący komunikat:

„Kościół Najśw. Maryi Panny w Gdańsku przez władzę państwową przywrócony na wieczystą własność Kościołowi katolickiemu w Polsce uchwałą Miejskiej Rady Narodowej Miasta Gdańska z dnia 29 stycznia 1946 roku, po długiej i gruntownej choć tylko częściowej konserwacji będzie otwary dnia 17 listopada 1955 roku. Po uprzednim porozumieniu się z Jego Ekscelencją Ks. Biskupem Michałem Klepaczem, przewodniczącym Konferencji Episkopatu Polskiego oraz z władzami państwowymi w Warszawie i w Gdańsku, dokonam poświęcenia Kościoła Mariackiego i odprawię pierwszą Mszę św. pontyfikalną o godz. 10.30. O tej historycznej uroczystości Wielebn. Księża powiadomią parafian³⁰”.

W podejmowanych pracach i w zarządzie diecezją wspierał Wi-

²⁶ Komunikaty Kurii Gdańskiej 1951, maszynopisy w AKG.

²⁷ Tamże.

²⁸ „Miesięcznik Diec. Gd.” 1957 nr 1—2, s. 55 nn.

²⁹ Odbudowa kościołów. AGK oraz Komunikaty 1955.

³⁰ Komunikaty 1955.

kariusza Kapitulnego z oddaniem ks. prał. mgr Kazimierz Mirynowski kanclerz kurii³¹.

Ks. Jan Cymanowski zarządzał diecezją gdańską w charakterze wikariusza kapitulnego do 8 grudnia 1956 roku.

Już dnia 28 kwietnia 1951 roku ustanowił Ojciec św., Pius XII Ks. Dra Edmunda Nowickiego biskupem w Gdańsku. Na skutek specyficznych warunków sakrę biskupią otrzymał on jednak dopiero 21 września 1954 roku. Rządów diecezją gdańską nie mógł jednak nadal przejąć, gdyż nie zgadzały się na to ówczesne władze polskie³².

Dopiero w wyniku rozmów tzw. Komisji Wspólnej, złożonej z przedstawicieli Episkopatu i Rządu w listopadzie 1956 roku, Rząd Polski Ludowej wyraził zgodę na objęcie urzędu arcypasterskiego w Gdańsku przez Ks. Bpa Nowickiego.

Nowy Arcypasterz przybył do Gdańska w dniu 7 grudnia 1956 roku z Poznania, gdzie pracował w latach 1930—1939 w Kurii Arcybiskupiej jako notariusz, następnie jako referent, potem adwokat i wiceoficjal Metropolitalnego Sądu Duchownego. Jednocześnie był prefektem Szkoły Budownictwa i Mierniczo-Melioracyjnej, Wyższej Szkoły Budowy Maszyn i Wyższej Szkoły Ogrodnictwa w Poznaniu. W roku 1937 wybrano go członkiem Rady Nadzorczej „Drukarni i Księgarni św. Wojciecha” w tym mieście.

Dnia 3 X 1939 roku został zaaresztowany przez Niemców i osadzony najpierw w więzieniu przy ul. Młyńskiej w Poznaniu, następnie w listopadzie tegoż roku przewieziony do kłasztora w Kazimierzu Biskupim i tam internowany, a w maju roku następnego — poprzez Fort VII w Poznaniu — osadzony w obozach koncentracyjnych w Dachau i Gusen.

Po wojnie podjął na nowo pracę w Kurii Arcybiskupiej i w Metropolitalnym Sądzie Duchownym w Poznaniu³³.

W dniu 15 sierpnia 1945 roku objął stanowisko Administratora Apostolskiego Kamińskiego, Lubuskiego i Prałatury Pilskiej (czyli Pomorza Zachodniego i Ziemi Lubuskiej). Ustanowiwszy stolicę biskupią w Gorzowie Wlkp., zorganizował tam od podstaw życie diecezjalne. Między innymi założył w Gorzowie Wyższe Seminarium Duchowne i trzy niższe seminaria duchowne: w Gorzowie, Słupsku i we Wschowie³⁴.

W dniu 26 stycznia 1951 roku, podobnie jak Ks. Infułat Wronka osiadł w Poznaniu³⁵.

³¹ Ustna relacja ks. Cymanowskiego.

³² „Miesięcznik Diec. Gd.” 1957 nr 1—2, j.w.

³³ Akta personalne. AKG.

³⁴ Jw., oraz J. Michalski, *Drogi wspomnienia na uroczystość XX-lecia diecezji gorzowskiej*, „Gorzowskie Wiadomości Kościelne”, Gorzów 1965 s. 14 nn.

³⁵ Akta personalne. ADG i Archiw. Diec. Gorzowskiej.

Do Gdańska przybył Ks. Bp Nowicki z wielkim doświadczeniem i znajomością spraw związanych z zarządaniem diecezji. Formalne przejście rządu tą diecezją nastąpiło jednak dopiero w dniu 8 grudnia 1956 roku. Dnia poprzedniego, to jest 7 grudnia 1956 roku ks. Jan Cymanowski, ustępujący Wikariusz Kapitułny wydał następujące „Powiadomienie” kapłanów i wiernych Diecezji Gdańskiej o szczęśliwym uzyskaniu Arcypasterza“:

„Diecezja — to owczarnia Jezusa Chrystusa. W imię Jezusa Chrystusa pasterzem diecezji jest biskup. Tak ustanowił Pan Jezus, by dusze podążały za biskupem bezpiecznie ku Bogu jak owieczki za pasterzem.

Byliśmy jak sieroty. Byliśmy owieczkami bez pasterza. W tej sytuacji kierowali naszą diecezją zastępczo tylko kapłani i to najpierw Ks. Infulat Dr Andrzej Wronka jako administrator apostolski. [...] Wtedy tymczasowe zastępstwo mnie przypadło, jako wikariuszowi kapitułnemu.

[...] Obecnie władze państwowe zgodziły się na przybycie do nas tego naszego Pasterza darowanego nam przez Ojca świętego.

J. E. Ks. Biskup Dr Edmund Nowicki przybył do Gdańska-Oliwy w pierwszy piątek miesiąca grudnia, tj. dnia 7 grudnia 1956 r., a rządy pasterskie w naszej diecezji przejmie w dniu 8 grudnia br., w uroczystość Matki Najświętszej, pod Jej opiekuńczym płaszczem.

Czyż serce katolickie nie uderzy radośnie na tę wieść? Mamy teraz narzeczcie za kim pójść w naszej drodze do Chrystusa.

Teraz wiemy, czyjego głosu słuchać, aby pewną drogą iść przez życie ku Bogu.

[...] diecezja nasza składa Bogu Najwyższemu gorące dzięki za tę wielką łaskę.

Wzywamy wszystkich kapłanów i wiernych do serdecznej modlitwy dziękczynnej oraz modlitwy o piekę Bożą nad naszym Arcypasterzem.

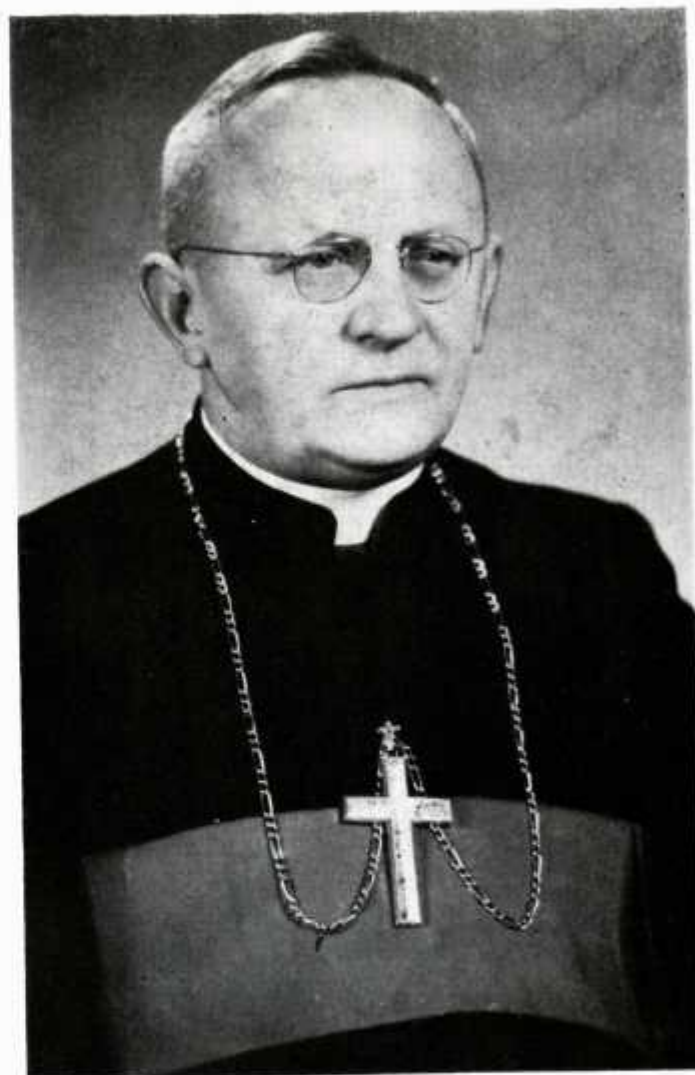
Ponadto zarządzamy:

1) W sobotę, dnia 15 grudnia br. i w niedzielę, dnia 16 grudnia należy we wszystkich kościołach diecezji — w holdzie wdzięczności ku Bogu — uderzyć w dzwony kościelne przez kwadrans o godzinie ósmej, dwunastej i osiemnastej.

2) W niedzielę, dnia 16 grudnia br. należy w wszystkich kościołach diecezji odprawić po sumie uroczyste nabożeństwo przed Najśw. Sakramentem wystawionym w monstrancji. Należy odśpiewać dziękczynne „Te Deum” — następnie — w intencji naszego Arcypasterza — odśpiewać antyfonę: „Pod Twoją obronę”. Po repozycji należy odśpiewać hymn „Boże coś Polskę”.

Na koniec powiadamiam, że Arcypasterz nasz celebrować będzie pierwszą pontyfikalną Mszę św. w katedrze oliwskiej w uroczystość Bożego Narodzenia, dnia 25 grudnia br. o godz. 10³⁰.

Powiadomienie — jak wyżej — pięknie charakteryzuje Ks. Inf. Cymanowskiego i świadczy o jego szczerym i kapłańskim nastawieniu do nowego Arcypasterza. Znamienne są również słowa, jakie wypowiedział Ks. Cymanowski do Ks. Biskupa Nowickiego przy zdawaniu rządu Diecezją Gdańską, mianowicie „że z jednego się

Ks. Biskup Andrzej Wronka

³⁰ „Miesięcznik Diec. Gd.” 1957 nr 1—2, s. 53 nn.

Ks. Biskup Edmund Nowicki

cieszy, iż był miłosierny wobec kapłanów, gdyż liczy, że za to Bóg będzie jemu miłosierny³⁷.

Po zdaniu urzędowania wyprowadził się Ks. Inf. Cymanowski na dawne probostwo w Gdańsku-Emaus i tam przebywał aż do swej śmierci, czyli do dnia 6 lutego 1965 roku. Na cmentarzu nad trumną zmarłego Ks. Szambelana Jana Cymanowskiego powiedział Ks. Bp Ordynariusz Nowicki: „Stoimy przy trumnie niewątpliwie świętego kapłana”³⁸.

Nowy pasterz diecezji, Ks. Biskup Nowicki przystąpił do spełniania swych zadań z właściwą sobie energią i z wielkim zasobem doświadczenia. Przede wszystkim zatroszczył się intensywnie o pogłębienie życia religijnego kapłanów i wiernych. W tym celu zorganizował na nowo kurie biskupią. Dnia 18 lipca 1957 roku zamianował Wikariuszem Generalnym ks. prałata Bernarda Polzina³⁹.

Dekret nominacyjny brzmiał następująco:

„Ogromna jest odpowiedzialność pasterza owczarni Chrystusowej, skoro czeka go zdawanie rachunku, czy wszystkie zawierzone mu bezcenne owieczki Boże żywot miały, a żadna nie zginęła.

Niezmiernie przeto wdzięczny jestem J. Em. Księdzu Kardynałowi-Prymasowi za wielkoduszny gest życzliwości, którym raczył laskawie użyzyć naszej diecezji czcigodnego Księdza Proboszcza, mimo że archidiecezja gnieźnieńska raduje się Jego kapłańską postawą i żarliwością oraz wybitnym horyzontem duszpasterskim.

W Imię Pańskie witając czcigodnego księdza Proboszcza w naszej owczarni diecezjalnej, mianuję Go niniejszym (po myśli can. 366) swoim Wikariuszem Generalnym z dniem 16 sierpnia br.

Cieszę się, że zacnej mej Braci Kapłańskiej sprawię radość powyższym aktem jako zapowiedzią dalszego rozkwitu Królestwa Bożego w naszej diecezji.

Przewielebnemu Księdzu Prałatowi zaś na ofiarne trudy w kierownictwie diecezjalnym spraszam zdroje łask Wiecznego Pasterza”⁴⁰.

Do pomocy w posłudze biskupiej Ks. Ordynariusz Nowicki otrzymał biskupa pomocniczego w osobie Ks. Prof. Dr Lecha K a c z m a r k a z Poznania, mianowanego przez Ojca św. Jana XXIII w dniu 16 listopada 1958 roku, a konsekrowanego w kościele Mariackim w Gdańsku dnia 18 stycznia 1959 roku⁴¹.

Radosna wieść o zamianowaniu pierwszy raz w historii Diecezji Gdańskiej biskupa-sufragana, wywołała powszechną radość, poruszenie i żywe zainteresowanie.

³⁷ Tamże.

³⁸ „Przewodnik Katolicki”, Poznań 1965 nr 20.

³⁹ „Miesięcznik Diec. Gd.” 1957 nr 8/9 s. 273.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ „Miesięcznik Diec. Gd.” 1959 nr 1—2, s. 74 nn. i s. 152.

Wyraz radości dał również Arcypasterz gdański w liście pasterskim z dnia 11 stycznia 1959 roku. Oto niektóre zdania:

„...Dziś z uczuciem kornej wdzięczności dla Boskiego Patrona naszego poświadczam Was, Najmilsi, o nowej wielkiej łasce.

Oto diecezja nasza otrzymuje biskupa pomocniczego. Nie trudno zrozumieć wielkość łaski, jakiej doznajemy. Wiadomo przecież, co znaczy dla nas biskup” ... „Wybrańcem tym jest ks. Lech Kaczmarek.

Już jako chłopiec wyróżniał się On pobożnością i zdolnościami. Zauważył to śp. Kardynał August Hlond i dlatego, gdy ks. Lech jako młodzieniec wstąpił do seminarium duchownego, już po roku pracy ks. Kardynał wysłał Go — jeszcze jako kleryka — w roku 1930 do Rzymu na wyższe studia w uniwersytecie papieskim. Ks. Lech Kaczmarek przebywał tam osiem lat, pilnie oddając się nauce, tak że uzyskał doktorat filozofii oraz doktorat teologii. Po powrocie do kraju był przez kilka lat nauczycielem religii w szkole średniej w Poznaniu, kilka lat — wikariuszem w Ujanowicach, w Diecezji Tarnowskiej; ostatnio zaś — od szeregu lat aż do ostatka — wspaniale spełniał obowiązki profesora filozofii w seminariach duchownych w Poznaniu oraz referenta Kurii Arcybiskupiej Poznańskiej. Jednocześnie oddaje się pracy naukowej, wydał kilka cennych książek.

Wielu z Was, Najmilsi, zna Go już. W ubiegłym bowiem roku drogi nasz Nominat, niesiony gorliwością kapłańską, wygłosił kilka wykładów apologetycznych w Wrzeszczu, w Sopocie i w Gdańsku.

Radujemy się więc, że Ojciec św. zamianował nam na biskupa sufragana kapłana tak dobrego. Szczególnie skorzysta z tego nasza dziatwa i młodzież, gdyż ich kocha nasz ks. Biskup-Sufragan specjalnie...”

„...Kochanego naszego Biskupa-Sufragana powitamy wszyscy otwartymi ramionami. Przyjmijmy Go do naszej rodziny diecezjalnej jako brata z taką czcią i miłością, by od razu zrozumiał, że przyszedł do swoich”⁴².

Mając przy boku oddanego całkiem sprawie Bożej biskupa-sufragana wspierającego go owocnie w rozlicznych trudach pracy biskupiej, obmyśla troskliwie Ks. Bp Nowicki, co należałoby jeszcze zrobić dla duchowego dobra kapłanów i wiernych.

Dla pogłębienia więzi między ordynariuszem a kapłanami wydaje (już od stycznia 1957 roku „Miesięcznik Diecezjalny Gdański”, a w roku 1958 — pierwszy „Schematyzm diecezji gdańskiej”; organizuje rekolekcje, zjazdy i dni skupienia kapłanów. W trosce o religijne i liturgiczne życie wiernych zarządza rekolekcje i dni skupienia dla katechetów, służby kościelnej i przedstawicieli różnych stanów i zawodów⁴³.

Szczególnie na sercu leży Ks. Ordynariuszowi Nowickiemu zawsze sprawa stałego dopływu nowych kapłanów.

W trosce o dostarczenie diecezjanom potrzebnej liczby duszpasterzy zdecydował się już w pierwszym roku rządów na bardzo śmiały krok — na założenie seminarium duchownego w Gdańsku-

⁴² Tamże oraz Akta personalne. ADG i Archiw. archid. poznańskie.

⁴³ Przemówienie inauguracyjne arcypasterza na kursie katechetyczno-duszpasterskim w Oliwie, „Mies. Diec. Gd.” 1960 nr 7—8 s. 345 nn.

Oliwie, nie mając na ten cel budynku, funduszów, grona profesorskiego. Pan Bóg pobłogosławił wysiłkom. Zamiar został zrealizowany już w październiku 1957 roku⁴⁴.

Pragnąc, by w każdej parafii diecezji gdańskiej była jedna linia postępowania, postanowił zwołać drugi Synod Diecezji Gdańskiej dla ujednoczenia ustawodawstwa diecezjalnego. Pierwszy odbył się w dniach od 10—12 grudnia 1935 roku, czyli w dziesiątym roku istnienia diecezji⁴⁵.

Na temat zamierzonego Synodu ukazały się dwa dekrety: pierwszy — z dnia 8 grudnia 1960 roku, „Zapowiadający zwołanie drugiego Synodu Diecezji Gdańskiej i zarządzający bezpośrednie prace przygotowawcze” oraz drugi — z dnia 5 kwietnia 1961 roku: „O ustanowieniu komisji synodalnej i podkomisji synodalnych drugiego Synodu Diecezji Gdańskiej”. Skład ustanowionej wówczas Komisji Synodalnej przedstawia się następująco:

Przewodniczący: ks. biskup Lech Kaczmarek.

Zast. Przewodniczącego: ks. Bernard Polzin,

Członkowie: ks. Leon Kossak-Główniczewski, ks. Józef Waląg, ks. Józef Wdowiak, ks. Józef Zator-Przytocki, ks. Kazimierz Mirynowski, ks. Antoni Baciński C. M., ks. Tadeusz Gocłowski C. M., ks. Szymon Żółtowski, ks. Jan Żywicki, ks. Józef Boduch, ks. Paweł Schütz.

Sekretarz: ks. Zygmunt Pawłowicz.

Ponadto — ustanowionych zostało jedenaście podkomisji synodalnych⁴⁶.

Ze zrozumiałych względów termin odbycia drugiego Synodu Diecezji Gdańskiej został odłożony na okres po zakończeniu drugiego Soboru Watykańskiego.

Pamiętnymi wydarzeniami w dotychczasowym okresie rządów Ks. Bpa Edmunda Nowickiego w Gdańsku były jego wyjazdy do Rzymu. Pierwszy — miał miejsce w dniu 30 marca 1960 roku, z wizytą ad limina Apostolorum; następne — w latach 1962, 1963 i 1964, na poszczególne sesje drugiego Soboru Watykańskiego⁴⁷.

W czasie pierwszej sesji Ks. Biskup zamianowany został przez papieża Jana XXIII członkiem Trybunału Administracyjnego Soboru.

⁴⁴ Por. *Seminaria Ecclesiae Catholicae, Sacra Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus*. Roma 1963 s. 918.

⁴⁵ *Diözesansynode des Bistums Danzig*, Gdańsk 1936, „Amtliches Kirchenblatt für die Diözese Danzig”, 1937 nr 1.

⁴⁶ Dekret zwołania Drugiego Synodu, „Miesięcznik Diec. Gd.” 1961 nr 5—6 s. 251 oraz ss. 223, 252.

⁴⁷ „Miesięcznik Diec. Gd.” 1961 nr 5—6 s. 235 nn.; 1962 nr 11—12 s. 399; 1963 nr 10 s. 274; 1964 nr 2 s. 44.

W okresie trzeciej Sesji, w dniu 6 października 1964 roku dokonał przepisanej intronizacji Ewangelii św. w Auli Soborowej⁴⁸.

W czasie prywatnej audiencji u Ojca św. w dniu 4 grudnia 1963, po zakończeniu drugiej Sesji Soboru, otrzymał od pap. Pawła VI prócz drobnych pamiątek kielich mszalny z herbem papieskim. Wtedy również przedstawił papieżowi trzech młodych księży gdańskich, wysłanych do Rzymu na dalsze studia. Ojciec św. porozmawiał chwilę z każdym i obdarował pamiątkowymi medalami⁴⁹.

W czasie prywatnej audiencji po trzeciej Sesji Soboru w dniu 27 listopada 1964 roku wręczył Arcypasterz gdański Ojcu św. Pawłowi VI artystycznie wykonany krzyż z bursztynu jako dar wdzięczności Diecezji Gdańskiej.

Na podstawie wspomnianego krzyża ofiarowanego Ojcu św. znajdowała się tabliczka z herbem Ojca św. i miasta Gdańska oraz z tekstem: „Ojcu św., Pawłowi VI, w dowód wdzięczności i synowskiego oddania duchowieństwo i wierni Diecezji Gdańskiej” (7 III 1964)⁵⁰.

Dotychczasowy charakter stanowiska Ks. Bpa dra Nowickiego w Diecezji Gdańskiej określał następujący termin kościelno-prawniczy: „Coadiutor Sedi datus — stolicy arcybiskupiej dany biskup pomocniczy”. Zakres jednak uprawnień jego ze względu na nadzwyczajne okoliczności był bardzo wielki i w niczym nie krępował jego arcybiskupiej działalności. Znajduje to potwierdzenie również w piśmie Ks. Prymasa Polski, Kardynała Wyszyńskiego z dnia 11 marca 1964 r.), skierowanym do Ks. Bpa Nowickiego, gdzie czytamy: „Uprzejmie podaję do wiadomości, że Jego Świątobliwość, Ojciec św. Paweł VI ustanowił kanonicznie Waszą Eksceleńcję rezydencjalnym biskupem Diecezji Gdańskiej, którą Wasza Eksceleńcja dotychczas zarządzał z woli Stolicy Apostolskiej na prawach Ordynariusza”⁵¹.

Kuria gdańska wydała w dniu 13 marca 1964 roku odpowiedni komunikat w sprawie dziękczynienia za kanoniczne ustanowienie naszego Arcypasterza rezydencjalnym biskupem gdańskim.⁵²

W uroczystość św. Józefa, dnia 19 marca 1964 roku wysłali kapłani, siostry zakonne, klerycy i przedstawiciele wiernych wspólny list dziękczynny do Ojca św.

Telegramy dziękczynne za kanoniczne ustanowienie biskupa gdańskiego wysłał Ojcu św. również Ks. Kardynał Prymas Wyszyński w dniu 11 marca 1964 r., Ks. Biskup Ordynariusz Nowicki

⁴⁸ Komunikat prasy Soborowej oraz Biskupi Polscy w Kamisjach Soborowych i w Trybunale Soboru, „Mies. Diec. Gd.” 1963 nr 3—4 s. 974.

⁴⁹ „Mies. Diec. Gd.” 1964, nr. 1, s. 44 nn.

⁵⁰ Odpis w AKG.

⁵¹ „Miesięcznik Diec. Gd.” 1964, nr 6 s. 131 nn.

⁵² Tamże.

w dniu 14 marca tegoż roku, a Konferencja Episkopatu Polski — w dniu 2 kwietnia 1964 roku⁵³.

W niedzielę 12 kwietnia 1964 roku odprawił Ks. Biskup Nowicki uroczystą Mszę św. dziękczynną w kościele Panny Maryi w Gdańsku, a podniósł kazanie wygłosił Ks. Prymas Kardynał Wyszyński.

Z powyższych danych wynika, że decyzja Stolicy Apostolskiej sprawiła ogromną radość katolikom polskim.

Inaczej przyjęto tę decyzję w Niemczech Zachodnich, gdzie zaraz po śmierci biskupa Spletta wybrano wikariusza kapitulnego dla diecezji gdańskiej, chcąc wywrzeć nacisk na Watykan i uprzędzić decyzję papieża⁵⁴.

II. Kler diecezji gdańskiej

Z chwilą, gdy rządy nad Diecezją Gdańską przejmował w 1945 roku Administrator Apostolski, Ks. Inf. Andrzej Wronka, miał do dyspozycji tylko 18 dawniejszych kapłanów gdańskich. W czasie działań wojennych niektórzy bowiem z księży zostali wymordowani, inni zmarli, a wielu, czując się Niemcami, wyjechało dobrowolnie czy też pod nakazem do Niemiec⁵⁵.

Tymczasem stale przybywało ludności polskiej i katolickiej. Na szczęście, przybywali również kapłani, przeważnie z diecezji wschodnich i kapłani zakonni.

Ks. Bp Nowicki w referacie pt. „Zagadnienie organizacyjne Kościoła katolickiego na Ziemiach Odzyskanych” wygłoszonym na IV Sesji Państw. Rady Naukowej dla Zagadnień Ziemi Odzyskanych w Krakowie w dniach od 18—21 grudnia 1946 wykazuje, że na terenie Diecezji Gdańskiej pracuje już 50 kapłanów, w tym 10-ciu — to zweryfikowani autochtoni.

W sprawozdaniu Kurii biskupiej gdańskiej za rok 1947 czytamy, że w dniu 1 listopada 1947 roku było ogółem 97 księży, zatrudnionych w Diecezji Gdańskiej w duszpasterstwie parafialnym i w szkolnictwie⁵⁶.

W załączniku do referatu Ks. Bpa Nowickiego pt. „Szczególne cechy duszpasterstwa na Ziemiach Odzyskanych” wygłoszonym na plenarnej konferencji Episkopatu Polskiego w Poznaniu w dniu 3 stycznia 1950 roku czytamy, że w dniu 15 listopada 1949

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Por.: Prasa niemiecka, np. „Unser Danzig” lub „Heimathrief” wydana przez gdańskich katolików-Niemców w Lubece i w Münster.

⁵⁵ Wronka, *ju.*

⁵⁶ Wronka, *ju.*

roku pracowało już w Diecezji Gdańskiej wśród 280 tysięcy wier-
nych 99 kapłanów, w tym — 64 diecezjalnych a 35 zakonnych³⁷.

Pochodzenie kapłanów — jeśli chodzi o przynależność diece-
zjalną — przedstawiało się wówczas następująco: z archid. lwow-
skiej — 11, z diecezji łuckiej — 3, z archid. mohyl. 1, z diec. cheł-
mińskiej — 6, z diec. pińskiej — 5, z diec. tarnowskiej — 1,
z archid. wileńskiej — 4, inkardynowanych — 8, eksklaust. — 4,
inkardynowanych — 8, eksklaust. — 4, autochtonów — 19, ritus
Orient. — 1.

Księża zakonni należeli natomiast do następujących zakonów
czy zgromadzeń zakonnych: salezianie — 2; oblaci — 2; kapu-
cyni — 3; franciszkanie — 3; jezuiti — 7; zmartwychwstańcy —
2; saletyni — 1; reformaci — 1; palotyni — 5; cystersi — 3;
karmelici — 2; dominikanie — 4³⁸.

Liczbę kleru zaczęli powiększać kapłani, wyświęceni dla Die-
cezji Gdańskiej po studiach w różnych seminariach. I tak w roku
1949 — 1, w 1950 — 3, w 1952 — 2, w 1954 — 2, w 1955 — 2,
w 1956 — 2, w 1957 — 5, 1958 — 2, w 1959 — 1, w 1960 — 2,
w 1961 — 2, w 1962 — 15. Ci ostatni — to już wychowankowie
Biskupiego Seminarium Duchownego w Gdańsku-Oliwie³⁹.

Odtąd, wyświęceni w latach następnych — to również tylko
wychowankowie oliwscy, a więc: w r. 1963 — 3, w 1964 — 11.
W roku obecnym 1965 zostanie wyświęconych dalszych 10 kapła-
nów dla Diecezji Gdańskiej⁴⁰.

W dniu 1 stycznia 1965 roku statystyka diecezjalna wykazuje
już ogółem 122 kapłanów diecezjalnych oraz dwu biskupów⁴¹.

Według stanowisk (I I 65) Diecezja Gdańska liczy obecnie:
administratorów parafii — 46, proboszczów — 3, wikariuszy — 52,
rektorów kościołów — 4, pracowników Kurii biskupiej — 3, kate-
chetów — 2, penitencjarzy — 1, rezydentów — 5, emerytów — 5,
kapelanów wojskowych — 2, urlopowanych zdrowotnie — 2. Razem — 125 duchownych. Według podanej wyżej liczby ogólnej
kapłanów zachodzi różnica o trzech kapłanów. Ci trzech bowiem
kapłani zajmują podwójne stanowiska np. wikariusz pewnej pa-
rafii, a równocześnie rektor kościoła leżącego na jej terenie, lub
wikariusz pracujący również w kurii⁴².

³⁷ Egzemplarz powielony w kurii gorzowskiej w 1950 r.

³⁸ Tamże.

³⁹ Liber Ordinationum in territorio dioecesis Gedanensis. AKG oraz Bisk.
Semin. Duchownego w Gdańsku-Oliwie.

⁴⁰ Archiw kurii i seminarium w Oliwie.

⁴¹ E. M y c z k a, Wykaz kapłanów diecezji gdańskiej. Maszynopis w AKG.

⁴² M y c z k a, *ju.*

III. Terenowa organizacja Diecezji Gdańskiej

W roku 1945 w okresie przejmowania władzy przez Ks. Admini-
stratora Apostolskiego Wronkę Diecezja Gdańska liczyła: 5 deka-
natów, 35 parafii i 12 placówek duszpasterskich, nazywanych Ku-
ratien (9) lub Seelsorgstellen (3)⁴³. W rzeczywistości było czyn-
nych tylko 11 placówek, a nie 12, gdyż „Kuracja” św. Stanisława-
biskupa w Gdańsku-Wrzeszczu została zlikwidowana przez władze
niemieckie z początkiem wojny, przez zajęcie kościoła i aresztowa-
nie a następnie — zamordowanie ks. Komorowskiego⁴⁴.

W latach 1945—1950, czyli za rządów Ks. Inf. Wronki erygo-
wano 12 parafii, mianowicie: 1) Najśw. Serca P. Jezusa w Sopocie,
2) Przemienienia Pańskiego w Sobowidzach, 3) Matki Boskiej Sa-
letyńskiej w Sobieszewie, 4) Niepok. Poczęcia N. M. Panny w Ma-
rzęcinie, 5) Św. Jerzego w Sopocie, 6) Podwyższenia Krzyża św.
w Gdańsku-Chelmie, 7) Najśw. Maryi Panny Królowej Polski
w Lublewie, 8) Niepok. Serca Maryi w Gdańsku-Wrzeszczu,
9) Św. Rodziny w Gdańsku-Stogi, 10) Najśw. Serca Pana Jezusa
w Stegnie, 11) Niepokal. Poczęcia N. M. Panny w Gdańsku, 12) Na-
rodzenia N. M. Panny w Wiercinach⁴⁵.

Ks. Bp Ordynariusz Nowicki erygował w 1958 roku w Gdańsku-
Oliwie parafię Najśw. Maryi Panny Królowej Różańca św.⁴⁶

Obecnie więc, Diecezja Gdańska liczy 59 parafii i 5 dekanatów,
mianowicie: Gdański pierwszy, Gdański drugi (Sopot), Nowy Dwór,
Nowy Staw i Pruszcz Gdański.

IV. Świątynie Diecezji Gdańskiej

W roku 1939 na terenie Diecezji Gdańskiej istniało 35 kościo-
łów parafialnych, 8 filialnych i 4 kaplice publiczne.

Świątyni niekatolickich było wówczas 64. Wiele z nich — to
dawne kościoły katolickie zrabowane przez protestantów⁴⁷.

W czasie działań wojennych, 8 kościołów katolickich zostało
całkowicie zniszczonych, 10 w 50 procentach, a inne nieznacznie⁴⁸.

Ponieważ na skutek odpływu ludności niemieckiej protestanc-
kiej i napływu ludności polskiej katolickiej zmieniało się z każdym
miesiącem oblicze wyznaniowe tego terenu, trzeba było co pręd-
zej remontować uszkodzone świątynie i przejmować poprotestanc-
kie zbory dla kultu katolickiego.

⁴³ Stachnik, *Die katholische Kirche in Danzig*, s. 76 nn.

⁴⁴ AKG.

⁴⁵ Schematyzm, *ju.*

⁴⁶ Schematyzm oraz AKG.

⁴⁷ Wronka, *ju.*

⁴⁸ Odbudowa kościołów. AKG.

Na terenie Gdańska znacznemu zniszczeniu w czasie działań wojennych uległy kościoły: św. Bartłomieja, św. Katarzyny, św. Brygidy, św. Jakuba, św. Trójcy, św. Elżbiety, św. Józefa, kaplica królewska, św. Barbary, św. Piotra i Pawła.

W katedrze oliwskiej uległa zniszczeniu: dachówka w 20 procentach, szyby w oknach w 20%; powstało także kilka wyrw w sklepieniach.

W terenie diecezji uległy zniszczeniu świątynie w Trutnowie, Kaldowie, Świerkach i Ostaszewie⁶⁹.

Pod kierunkiem i z pomocą Administratora Apostolskiego, Ks. Inf. Wronki oraz przy wielkiej ofiarności wiernych, a także przy pomocy Państwa w niektórych wypadkach, przystąpili duszpasterze gdańscy z całym poświęceniem do odbudowy i remontów przydzielonych im świątyń oraz do uzupełniania niezbędego wyposażenia kościołów, do zaopatrywania ich w potrzebny sprzęt liturgiczny.

Ze „Schematyzmu Diecezji Gdańskiej” za rok 1958 wynika, że czynnych było już wówczas prócz 58 kościołów parafialnych 31 kościołów nie parafialnych, 18 kaplic publicznych i 20 kaplic półpublicznych.

Praca około odbudowy kościołów w Diecezji Gdańskiej jeszcze nie jest ukończona.

Obecnie stan liczebny świątyń katolickich w Diecezji Gdańskiej przedstawia się następująco:⁷⁰

- 1) kościołów parafialnych — 58 (jeden dotąd nie odbudowany — św. Brygidy);
- 2) kościołów rektorskich i filialnych — 36;
- 3) kaplic publicznych, półpublicznych i prywatnych (biskupie) — 44.

V. Wierni Diecezji Gdańskiej

W roku 1939 mieszkało na terenie Wolnego Miasta Gdańska 420 tysięcy osób. W tej liczbie — znajdowało się 15 tysięcy katolików polskich, 135 tysięcy katolików niemieckich, a protestantów i innych wyznań — 270 tysięcy⁷¹.

W 1945 roku wielu katolików niemieckich opuściło ten teren zaraz po ustaniu działań wojennych; inni wyjeżdżali stąd stopniowo.

Ze sprawozdania Ks. Administratora Wronki (z 1947 roku) wynika, że w dniu 1 listopada tegoż roku na terenie diecezji miesz-

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ M y c z k a, Wykaz kościołów w diec. gdańskiej, zestawienie statystyczne, AKG.

⁷¹ S t a c h n i k, *ju.*

kało 265 tysięcy ludności; z tego Polaków — 260 tysięcy a Niemców — 5 tysięcy. Z wymienionej ogólnej liczby 265 tysięcy mieszkańców — było katolików polskich ca 258 tysięcy, katolików niemieckich 3 tysiące, a 4 tysiące to protestanci i inni⁷².

W roku 1955 wykazuje statystyka kurialna już 294 tysiące katolików, a „Schematyzm” za rok 1958 — 296 973 wiernych.

Liczba ta stale wzrasta w miarę naturalnego przyrostu ludności. Według danych duszpasterskich Diecezja Gdańska liczy obecnie ponad 435 tysięcy wiernych⁷³.

Obsługę duchowną mają zasadniczo zapewnioną ale nie jest ona jeszcze idealna na skutek stałego braku większej ilości kapłanów.

Od samego początku nowej rzeczywistości w 1945 roku katolicka ludność polska okazywała wiele przywiązania do kapłana polskiego. W niektórych np. wioskach mieszkańcy grozili, że opuszczą tę miejscowość, jeśli nie otrzymają kapłana, lub gdyby ich ksiądz opuścił⁷⁴.

Polski śpiew i polskie kazania wiązały ich z tym terenem, przekonywały, że tutaj na gdańskiej ziemi — to ta sama Polska co za Bugiem, na Wileńszczyźnie czy w Tarnowskim.

Kapłani uczyli ich miłości Boga i Ojczyzny, wiązali z Macierzą, zachęcali do pracy, jednoczyli, podnosili na duchu, dodawali otuchy.

W wielu wypadkach kapłani Diecezji Gdańskiej przychodzili także wiernym z pomocą materialną. Powstał diecezjalny Związek „Caritas”, a w każdej niemal parafii tworzono oddziały parafialne „Caritas”, które troszczyły się o organizowanie pod przewodnictwem duszpasterza miejscowego doraźnej i stałej pomocy potrzebującym⁷⁵.

Po likwidacji diecezjalnego i kościelnego „Caritas”, w 1950 roku przystąpiono do organizowania dalszej pomocy potrzebującym w tzw. „parafialnej akcji miłosierdzia”, bo przecież czynów miłosierdzia nie maże się wyrzec Kościół Chrystusa Miłosiernego.

Coroczne sprawozdania z „Tygodnia Miłosierdzia” w zakresie uczynków miłosierdzia co do ciała jak i co do duszy świadczą, że w Diecezji Gdańskiej wezwanie Zbawiciela do miłosierdzia rodzi coraz więcej owoców⁷⁶.

⁷² AKG.

⁷³ M y c z k a, Zestawienie statystyczne wiernych diec. gdańskiej, AKG.

⁷⁴ W r o n k a, *ju.*

⁷⁵ W r o n k a, *ju.* s. 279.

⁷⁶ Bp E. Nowicki, *Osobowość diecezjalnego referenta do spraw miłosierdzia*, „Mies. Diec. Gd.” 1958 nr 6—7 s. 430 nn.; *Instrukcja arcybiskupia w sprawie miłosierdzia chrześcijańskiego*, „Mies. Diec. Gd.” 1958 nr 6—7 s. 404 nn.; *Sprawozdanie z XV Tygodnia Miłosierdzia*, „Mies. Diec. Gd.” 1961 nr 5—6 s. 281. *List pasterski na XVII Tydzień Miłosierdzia*, „Mies. Diec. Gd.” 1961 nr 10—11 s. 420 nn.

VI. Biskupie Seminarium Duchowne

Istniejąca od 1925 roku Diecezja Gdańska do roku 1957 nie posiadała własnego seminarium duchownego. Kłeryków swych wysyłała więc na studia do innych diecezji, co oczywiście łączyło się z różnymi trudnościami i niewłaściwościami.

Zwrócił na to szczególną uwagę Ks. Bp Edmund Nowicki. Już przeto od pierwszych miesięcy wykonywania swej władzy w Diecezji Gdańskiej stale rozważał, w jaki sposób należałoby temu zaradzić i rozglądał się za możliwością zdobycia wychowawców i odpowiedniego pomieszczenia.

W dniu 29 sierpnia 1957 roku zwołał na konferencję kilkunastu księży, przedstawicieli poszczególnych dekanatów w celu przedstawienia im ważności problemu kształcenia i wychowywania diecezjalnego kleru na terenie własnej diecezji oraz decyzji w sprawie ewentualnego założenia własnego seminarium.

Wywody poparte przepisami prawa kanonicznego i zobrazowane ujemnymi skutkami wychowywania kłeryków w obcych seminariach były tak przekonujące, że wszyscy uczestnicy zebrania jednogłośnie uznali konieczność utworzenia własnego seminarium i zapewnili całkowite poparcie odpowiedniej akcji. Uchwalono równocześnie wysokość opodatkowania parafii na ten cel, a kilku z obecnych od razu zadeklarowało pewne sumy ze swych oszczędności⁷⁷.

Przy takim poparciu kleru Ordynariusz gdański odważnie przystąpił do dzieła. Nie widząc możliwości otrzymania specjalnego gmachu, zdecydował umieścić przyszłe seminarium w gmachu pocysterskim w Oliwie.

Przystąpiono do koniecznych prac adaptacyjnych. Kurię przeniesiono stąd na ul. Opacką 5, do domu Sióstr Elżbietanek.

Zgromadzenie Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo zobowiązało się dostarczyć wychowawców i wykładowców.

Na apel Arcypasterza gdańskiego napływały zgłoszenia kandydatów z różnych stron Polski⁷⁸.

Nadszedł upragniony dzień. W uroczystość Chrystusa-Króla, dnia 27 października 1957 roku, wydał Ks. Bp Nowicki „Dekret o erekcji Biskupiego Seminarium Duchownego w Gdańsku-Oliwie” i dokonał jego uroczystego otwarcia. Przyjęto pierwszych 25 kandydatów.

Dekret o erekcji Biskupiego Seminarium Duchownego brzmiał następująco:

„Posłuszni powtarzającym się w ciągu wieków wezwaniom i naleganiom Stolicy Piotrowej oraz pragnąc zaradzić brakowi kapłanów gnębiącemu Diecezję Gdańską i zabezpieczyć wychowanie jej pokoleń kapłańskich w świętości, w zrozumieniu słów Ojca św. Piusa XII: „nie ma na ziemi nie większego nad świętego kapłana” — po wysłuchaniu zdania Czcigodnych Kapłanów tejże diecezji, erygujemy niniejszym po myśli kan. 1354 § 1: BISKUPIE SEMINARIUM DUCHOWNE w Gdańsku-Oliwie.

Do Boskiego Patrona Diecezji Gdańskiej, Jezusa Chrystusa-Króla, zanosimy korną prośbę modlitewną o wszechmocną opiekę patronalną również nad tym świętym przybytkiem”⁷⁹

Pierwszą część inauguracyjną uroczystości otwarcia seminarium stanowiła uroczysta Msza św., odprawiona w kaplicy seminaryjnej przez Wikariusza Generalnego, ks. prał. Polzina w obecności Ks. Bpa Ordynariusza, przełożonych seminaryjnych i alumnów.

Celebrans po ewangelii wygłosił piękną naukę o kształtowaniu charakteru kapłańskiego pod wodzą Chrystusa Króla.

Dalsza część inauguracyjna odbyła się w audytorium seminaryjnym. Po odśpiewaniu przez alumnów *Christus vincit* i po wygłoszeniu przez alumna Waleś wiersza pt.: „Chrystus Król”, zagail uroczystość inauguracyjną dostojny założyciel seminarium, dokonując tym samym jego oficjalnego otwarcia.

Pod koniec przemówienia czcigodny Prelegent zachęcił zebranych alumnów do całkowitego zaufania księżom wychowawcom, pochodzącym z rodziny wielkiego św. Wincentego a Paulo.

Po akademii inauguracyjnej wysłano telegram do Ks. Kardynała Prymasa Wyszyńskiego o dokonaniu otwarcia seminarium oraz do ks. Józefa Barona, wizytatora Zgromadzenia Księża Misjonarzy z wyrazami wdzięczności za przysłanie wychowawców i profesorów.

Po odśpiewaniu przez alumnów „Nie rzucim Chryste Świętyń Twych” przemówił rektor seminarium, ks. Antoni Baciński.

W zakończeniu przemówienia ks. Rektor prosił Najczcigodniejszego Arcypasterza o ojcowskie błogosławieństwo na tak wielką i odpowiedzialną pracę.

We wszystkich kościołach diecezji odśpiewano w tym dniu po sumie dziękczynny hymn „Ciebie Boże chwalimy”⁸⁰.

Po południu nadszedł na ręce czcigodnego Założyciela seminarium telegram od Ks. Kardynała Prymasa Wyszyńskiego o następującym brzmieniu:

„Otwarcie Seminarium Duchownego w Diecezji Gdańskiej witam z żywą radością, życząc Księdzu Biskupowi, by nowa uczelnia duchowna rodziła Kościółowi i Polsce apostołów Prawdy i Życia, Świętości i Łaski, Sprawiedliwości Miłości i Pokoju Chrystusowego w Królestwie Serca Bożego i Maryi Dziewicy i Wspomożycielki”⁸¹.

⁷⁷ Sprawozdanie z konferencji odbytej w Oliwie 29 VII 1957. AKG.

⁷⁸ A. Baciński, *Otwarcie Biskupiego Seminarium Duchownego w Oliwie*, „Mies. Diec. Gd.” 1957 nr 12 s. 497 nn.

⁷⁹ *Seminaria Ecclesiae Catholicae...* jw., Rzym 1963 s. 918 oraz AKG.

⁸⁰ Baciński, jw.

⁸¹ Baciński, jw., Arch. Sem. Duch.

W dniu otwarcia seminarium gdańskie liczyło tylko jeden kurs i 25 alumnów.

Zarząd i obsadę profesorską stanowili czterej księży: 1) ks. dr Antoni Baciński, rektor seminarium i wykładowca, 2) ks. Wilhelm Ciemala — ojciec duchowny i wykładowca, 3) ks. Edmund Matysiak — prokurator i wykładowca, 4) ks. dr Franciszek Sleziona — wykładowca filozofii.

Wykłady rozpoczęły się nazajutrz, czyli w poniedziałek 28 października. W dniu tym zrobiono pamiątkową fotografię⁸².

Uroczystego poświęcenia Biskupiego Seminarium Duchownego w Gdańsku-Oliwie dokonał w dniu 4 stycznia 1958 roku Prymas Polski Kardynał Wyszyński⁸³.

Wieczorem tego samego dnia, o godz. 19.30 odbyło się w katedrze oliwskiej wypełnionej po brzegi tłumem wiernych uroczyste nabożeństwo dziękczynno-błagalne w intencji seminarium.

Biskupie Seminarium Duchowne w Gdańsku-Oliwie rozwijało się z każdym rokiem. Corocznie zwiększała się liczba kursów, alumnów i wykładowców, a w związku z tym rozbudowywano również stopniowo gmach seminaryjny. W roku 1960 podczas pobytu Ks. Bpa Ordynariusza Nowickiego w Rzymie — Ojciec św. Jan XXIII ofiarował dla seminarium gdańskiego własny portret z błogosławieństwem i osobistym podpisem. Tekst powyższego błogosławieństwa brzmi:

„Paterna moti caritate erga Moderatores, Doctores discipulosque sacri Gedanensi Seminarii, ipsis lumina, solatia et robur a summo Deo precamur, ut Ecclesiae Sanctae virtute ac scientia maiori usque decori et oblectamento sint, iisdemque Apostolicam Benedictionem ad altiora usque assequenda incitamentum peramentem impertimus”⁸⁴.

W roku 1962 seminarium oliwskie osiągnęło swoją dojrzałość, mianowicie kursów 6, wykładowców i wychowawców ze Zgromadzenia Księży Misjonarzy 10. Ponadto wykłady katechetyki i jwłoskiego prowadził Ks. Bp sufragan Dr Lech Kaczmarek⁸⁵.

W dniu 29 czerwca 1962 roku Ks. Bp Ordynariusz udzielił w kościele Mariackim w Gdańsku święceń kapłańskich pierwszym 15 diakonom, wychowankom seminarium oliwskiego⁸⁶.

Z okazji tej napłynęły zewsząd telegramy gratulacyjne.

W nadesłanym z Watykanu przez Sekretariat Stanu piśmie, wydanym z polecenia Ojca św. Jana XXIII, czytamy:

⁸² Baciński, jw.

⁸³ Baciński, *Uroczystość poświęcenia Biskupiego Seminarium Duchownego w Gdańsku-Oliwie*, „Mies. Diec. Gd.” 1958 nr 2 s. 147 nn.

⁸⁴ Por. „Miesięcznik Diec. Gd.” 1961 nr 5—6 s. 249.

⁸⁵ Kronika Bisk. Sem. Duch. w Gdańsku-Oliwie, Archiwum Sem., Duch.

⁸⁶ Liber Ordinationum... jw. oraz AKG „Akta personalne” i Kronika semin.

„Ekscelencjo, Najprzewielebniejszy Księżu Biskupie! Jego Świątobliwość z wielką pociechą ducha przyjął Twój list, w jakim prosiłeś o apostołskie błogosławieństwo dla alumnów Seminarium Duchownego Gdańskiego, którzy pod koniec miesiąca czerwca otrzymają święcenia kapłańskie.

Z radością powiadamiam Cię, że Ojciec św. chętnie przychylił się do Twojej prośby, tym bardziej, że młodzieńców tych, mających otrzymać kapłaństwo należy uważać za mile pierwociny wyrosłe z tego ziarna, które w Seminarium Gdańskim z wielkim trudem posiałeś i z tak wielką troską i nadzieją do dojrzałości doprowadziłeś. Z tej to przyczyny J. Świątobliwość przeżywa radość, a Tobie gratuluje osiągnięcia, które w tak wielkim stopniu napawa dusze błogą nadzieją.

Ojciec św. przeto, składając razem z Tobą należne dzięki Bogu, równocześnie wyraża swe najgorętsze życzenia, aby ci wybrani i umiłowani synowie promiennie wypełniali pokładane w nich radosne nadzieje Kościoła — w szczególności zaś aby łaska Boża, która już nakłoniła owych młodzieńców do podjęcia kapłaństwa, z dniem każdym coraz bardziej rozpalala ich dusze ku doskonałości właściwej kapłanowi oraz, aby święte posłannictwo apostołskie, które wkrótce mają podjąć, uczyniła zbawiennym i płodnym w najobfitsze owoce.

Zyczenia te i modły zastępcy Chrystusa umacnia apostołskim błogosławieństwem, którego z miłością wielką udziela w Panu gdańskim neoprezbiterom i ich gorliwemu Pasterzowi”⁸⁷.

Od Ks. Kardynała Wyszyńskiego nadeszło następujące pismo:

„Drogi młodzieży Gdańskiego Seminarium Duchownego, które posyła swój pierwszy owoc do ołtarza Pańskiego — piętnastu neoprezbiterów — całym sercem błogosławie i podzielam radość Arcypasterza gdańskiego, któremu życzę wszelkich radości z dzieła, tak szczęśliwie zaczętego”⁸⁸.

Obecny Ojciec św. Paweł VI ówczesny kardynał i arcybiskup Mediolanu nadesłał również następujące pismo datowane 8 VI 1962 r.:

„Ekscelencjo Najczcigodniejszy! Otrzymałem wiadomość, że w dniu 29 czerwca w uroczystość św. Apostołów Piotra i Pawła 15-tu alumnów tamtejszego seminarium ma otrzymać święcenia kapłańskie. Z tego powodu łączę się w czulej radości z Waszą Ekscelencją i całą diecezją. Nowym zaś kapłanom wyrażam u Zbawiciela wszelkie dobro i jak największe powodzenie oraz zasylam im z serca swe błogosławieństwo z życzeniami owocnego i szczęśliwego posłannictwa duszpasterskiego”⁸⁹.

W roku następnym, podczas pobytu Arcypasterza gdańskiego w Rzymie, obecny papież Paweł VI przesłał wraz ze swym portretem błogosławieństwo udzielone seminarium przez Niego w dniu 22 października 1963 roku. Tekst błogosławieństwa jest następujący:

„Dilectis Filiis Rectori, moderatoribus, docentibus ac sacrorum alumnis dioecesei seminarii Gedanensis, ex imo pectore oimnantes ut Divina seipentia mentes collustrent, inflament animos, at alacres sacerdotum manipulos quo-

⁸⁷ Por. „Mies. Diec. Gd.” 1962 nr 6 s. 174.

⁸⁸ Tamże, s. 175.

⁸⁹ Tamże, s. 177.

tannis parandos, qui populum Dei dirigant in viam pacis [efr. Luc I, 79], Apostolicam benedictionem peramanter impertimur, quam ad beneficiorum quoque auctores et operarios pertinere cupimus"⁹⁰.

Dnia 30 listopada 1963 roku nadesłała Święta Kongregacja Seminariorów i Uniwersytetów na ręce Ks. Bpa Ordynariusza Nowickiego pismo, które w tłumaczeniu na język polski brzmi następująco:

„Ekscelencjo. Sprawozdanie z Twego Seminarium, które w tych dniach uprzejmie nam przekazałeś, z radością wprost czytaliśmy i badaliśmy, tym bardziej, że od czasu, gdy Twe seminarium stworzyłeś, jest ono pierwszym, które tejże Św. Kongregacji dostarczyło obszernych wiadomości.

Trudne bowiem bardzo okoliczności uniemożliwiały niestety aż do obecnej chwili kontakt z tym świętym Urzędem, który wszakże doskonale wiedział o ofiarach i trudach, jakie Ekscelencja ponosił w tworzeniu i utwierdzaniu Seminarium.

Dlatego szczerze dzięki Ci wyrażamy, Ekscelencjo, tak za wiadomości, jak przede wszystkim — za prace ofiarne dokonywane dla dobra Seminarium. Święty ten zakład bowiem zawdzięcza wszystkie gorliwości Twojej i Twoich współpracowników, którzyście wszelkie rozliczne trudności ochocko pokonywali, iżby Diecezja Gdańska mogła korzystać z własnego Seminarium. W rzeczy samej małe ziarnko w ziemię przez Ciebie wrzucone, stało się drzewem wielkim, które obfity już wydało owoc.

Z tego wszystkiego bratnią przeżywamy radość, czcigodny Księżo Biskupie i zanosimy do Wszechmocnego Boga pobożne modły, aby seminarium Twoje raczył stale otaczać niebiańską opieką, iżby tym łatwiej i sprawniej z biegiem czasu mogło spełniać swe wiekopomne zadanie.

Nie ma potrzeby szczegółowego omawiania życia seminarium, ponieważ ze wszech miar jest dobre. Ekscelencja Wasza bowiem zechciał kierownictwo seminarium zlecić dobrym kapłanom Zgromadzenia św. Wincentego a Paulo, którzy odznaczają się wybitnym doświadczeniem w kierownictwie seminariami. Prosimy Cię przeto byś przy okazji wyjawiał im nasze zadowolenie, iżby wiedzieli, że święty ten Urząd wysoko ceni ich pracę i dzieła.

Nie chcemy też milczeniem pominąć drogiej alumnów, którzy mimo obecnych trudności, licznie, radośnie, żarliwie wstępują do seminarium. Oni istotnie stanowią przyszłą nadzieję Kościoła, ponieważ od ich apostołskiej pracy zawisły najbardziej losy naszej wiary oraz zbawienie dusz tej diecezji. Racj przeto, proszę, również klerykom wyjawić nasze oddanie i nas polecić ich modlitwom, iżbyśmy zdolali w jedności myśli i serc wszystkie siły nasze wyżyć dla Chrystusa”...

J. Card. Pizzardo, Dino Staffe Sekretarz”⁹¹.

Tego samego 1963 roku, w dniu 23 maja — dalsi wychowankowie seminarium oliwskiego otrzymali święcenia kapłańskie⁹².

W roku następnym, w dniu 21 czerwca wyświęcił Ks. Bp Ordynariusz Nowicki następnych 11-tu absolwentów seminarium gdań-

⁹⁰ Por.: „Mies. Diec. Gd.” 1964 nr 2 — karta dodatkowa na początku numeru.

⁹¹ List ten jest w Arch. Sem. Duch.

⁹² Por. Liber Ordinationum... jw.

skiego⁹³. Obecnie w roku 1965, 10 diakonów przygotowuje się do święceń kapłańskich⁹⁴.

Seminarium gdańskie liczy obecnie, w maju 1965 r. — 48 alumnów na sześciu kursach, a personel nauczający przedstawia się następująco: 1) ks. dr Antoni Baciński — rektor i wykładowca, 2) ks. dr Teofil Hermann — wicerektor i wykładowca, 3) ks. mgr Tadeusz Gołowski — wykładowca, 4) ks. Jan Jonaczyk — ojciec duchowny i wykładowca, 5) ks. Ignacy Litewka — prokurator i wykładowca, 6) ks. mgr Stanisław Kaczmarezyk — wykładowca, 7) ks. dr Rafał Markiton — wykładowca, 8) ks. dr Franciszek Sleziona — wykładowca, 9) ks. mgr Wincenty Węgrzyn — wykładowca, 10) ks. mgr Tadeusz Wyszynski — wykładowca.

Ponadto dochodzi z wykładami Ks. Bp sufragan, Dr Lech Kaczmarek i dr Eugeniusz Myczka⁹⁵.

Życie organizacyjne seminarium, jak również plan wykładów oparte są na ustalonym przez Episkopat Polski Statucie dla Seminariorów oraz na Ratio studiorum — kurs VI-letni.

Dla budzenia i popierania powołań kapłańskich Ks. Bp Ordynariusz Nowicki ustanowił w dniu 10 grudnia 1957 r. w myśl Motu Proprio Piusa XII z 4 listopada 1941 r. „Diecezjalne Dzieło Powołań Kapłańskich”.

Stosownie do przepisów Statutu, Diecezjalne Dzieło Powołań Kapłańskich urządza Niedziele Powołań Kapłańskich w poszczególnych parafiach diecezji przy współudziale kleryków⁹⁶.

VII. Zakony i zgromadzenia męskie

Jak wyżej zaznaczono, do pracy duszpasterskiej w Diecezji Gdańskiej przystąpili także księża zakonni⁹⁷. Witano ich tu z radością, gdyż stale zaznaczał się brak księży diecezjalnych, a liczba wiernych przybywających z różnych stron kraju stale wzrastała. W roku 1947 istniało już 14 domów zakonnych, a w nich — osiedlonych 40 kapłanów i 11 braci zakonnych⁹⁸. W roku 1957 statystyka kurialna podaje już 43 księży zakonnych oraz 13 braci zakonnych⁹⁹. W roku 1958, na 61 księży zakonnych już 44 było

⁹³ Jw.

⁹⁴ Akta Bisk. Sem. Duch. w Oliwie.

⁹⁵ Akta personalne Bisk. Sem. Duch. i Plan wykładów oraz „Wykładowcy” w r. 1964/65. Archiw. seminaryjne.

⁹⁶ Ustanowienie Diec. Dzieła Powołań Kapłańskich, „Mies. Diec. Gd.” 1958 nr 3 s. 203, oraz por.: „Mies. Diec. Gd.” 1958 nr 2 s. 86; 1960 s. 319 i 1961 nr 12 s. 485 i Niedziela Powołań Kapłańskich, „Mies. Diec. Gd. 1958 nr 2 s. 86.

⁹⁷ W r o n k a, jw.

⁹⁸ Sprawozdanie ks. admin. apostoł. Wronki w AKG.

⁹⁹ Tamże.

zatrudnionych w duszpasterstwie. Inni pełnili funkcje kapelanów w szpitalach, uczyli religii w szkołach różnego typu, głosili rekolekcje i misje¹⁰⁰. Obecnie na terenie diecezji gdańskiej pracują następujące zakony męskie: oo. dominikanie, oo. franciszkanie, oo. jezuiti, oo. karmelici, oo. kapucyni, oo. cystersi. Ogółem jest 40 księży i 12 braci, przynależnych do powyższych zakonów. Ponadto pracują w diecezji następujące zgromadzenia zakonne: oo. oblaci, księża pallotyni, księża salezjanie, księża salletyni, księża zmartwychwstańcy, księża orioniści, Zgromadzenie Ducha Świętego, księża misjonarze św. Wincentego a Paulo. Ogółem jest 58 księży i 5 braci należących do wymienionych zgromadzeń zakonnych.

W sumie więc pracuje obecnie w 1965 r. w Diecezji Gdańskiej 98 księży zakonnych i 17 braci zakonnych¹⁰¹.

VII. Zakony żeńskie

Do pracy w Diecezji Gdańskiej zaczęły przybywać od 1945 roku również różne zakony żeńskie.

Zajęcia sióstr zakonnych są bardzo zróżnicowane. W miarę jak wzrasta ich liczba, zwiększa się również zasięg ich obowiązków. Pracują w Kurii Biskupiej, w szpitalach, przedszkolach, w seminarium duchownym; pomagają w katechizacji, odwiedzają chorych, prowadzą kancelarie, dbają o bieliznę i paramenta kościelne oraz w różny sposób pomagają księżom-duszpasterzom¹⁰².

W roku 1945 istniało 5 domów zakonnych, żeńskich na terenie Diecezji Gdańskiej, a w nich 16 sióstr¹⁰³. W roku 1955 jest już 21 domów zakonnice, a w nich 137 sióstr¹⁰⁴.

Obecnie w roku 1965 istnieje 28 domów zakonnych i 193 siostry zakonne¹⁰⁵. W diecezji pracują następujące zakony względnie zgromadzenia żeńskie: 1) Zgromadzenie Sióstr Szarych św. Elżbiety, 2) Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia, 3) Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia N. M. P. (Pleszewskie), 4) Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Bogarodzicy Dziewicy (Dębickie), 5) Zgromadzenie Sióstr Służebniczek N. M. P.

¹⁰⁰ Wronka, *ju.*

¹⁰¹ Myczka, *Księża zakonnicy w diec. gdańskiej zestawienie statystyczne*, AKG. 1965.

¹⁰² Sprawozdanie z parafii. AKG.

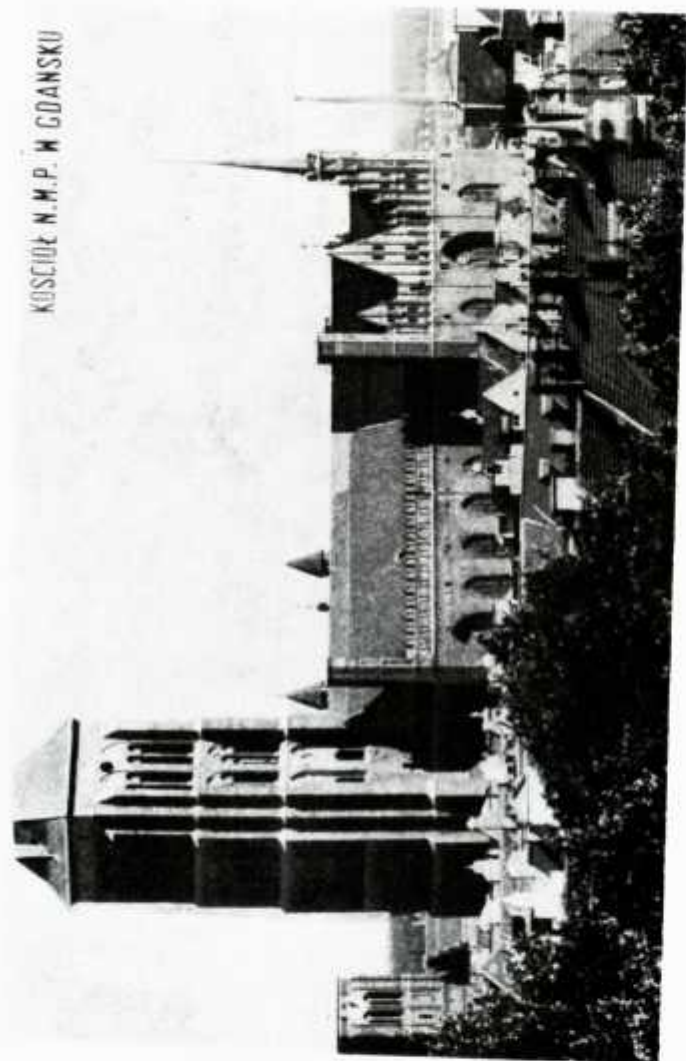
¹⁰³ *Elenchus Ecclesiarum nec non universi Cleri et Sororum Piarum Congregationum Dioecesis Gedanensis*, Gdańsk 1939. Stan nie uległ zmianie do początków 1945 roku.

¹⁰⁴ Sprawozdania. AKG.

¹⁰⁵ Żeńskie Zgromadzenia zakonne — zestawienie Referatu szkolnego. AKG. 1965.

Katedra w Gdańsku-Oliwie

KOSCIÓŁ N.M.P. W GDAŃSKU

Kościół Najśw. Maryi Panny w Gdańsku po odbudowie

(Starowiejskie), 6) Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, 7) Zgromadzenie Sióstr Trzeciego Zakonu św. Dominika, 8) Zgromadzenie Córek Matki Boskiej Bolesnej (serafitki), 9) Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo, 10) Zgromadzenie Sióstr Pallotynek, 11) Zgromadzenie Sióstr Matki Dobrego Pasterza, 12) Zgromadzenie Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi, 13) Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża, 14) Zgromadzenie Sióstr Czcii Najśw. duszy Chrystusa Pana, 15) Zgromadzenie Sióstr Córek Maryi Niepokalanej (Bezhabitowe), 16) Zgromadzenie Sług Jezusa (Bezhabitowe), 17) Zgromadzenie Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi¹⁰⁶.

IX. Św. Wojciech — Patronem Diecezji Gdańskiej

W artykule pt.: „Kirchliche Rundschau der Diözese Danzig“ podpisanym przez F. St., a umieszczonym w „St. Adalbertus Katholischer Kalender für Danzig und Pommerellen“ czytamy na str. 102, że ojciec św. Pius XI ustanowił Chrystusa-Króla patronem Diecezji Gdańskiej w 1925 roku¹⁰⁷.

Do roku 1963 diecezja żywiła to przekonanie, że jej patronem jest Chrystus-Król. Jednak w związku z opracowanym przez O. Franciszka Małaczyńskiego O. S. B. z Tyńca „Calendarium perpetuum dioecesium Poloniae“ zwrócono uwagę, że Chrystus Pan będący Bogiem i Sędzią żywych i umarłych nie może być patronem, czyli orędownikiem, chyba że Stolica Święta w wyjątkowy sposób to by zarządziła.

Ks. Bp Ordynariusz zwrócił się więc w roku 1962 do Sekretariatu Stanu w Watykanie z prośbą o odpis reskryptu z dnia 3 maja 1926 r. Wynika z niego, że prośbę bpa O'Rourke załatwiono odmownie, odmowa ta została jednak źle przez niego interpretowana. W rozmowie z Ks. Bpem Ordynariuszem Nowickim, substytut Świętej Kongregacji Obrzędów wytłumaczył Ks. Biskupowi w listopadzie 1962 r., iż odpowiedź przekazana ks. bpowi O'Rourke była dana wprawdzie w formie bardzo uprzejmej, ale jednak odmownej, czego on nie zrozumiał właściwie¹⁰⁸.

Wobec powyższego powstała konieczność obrania patrona dla Diecezji Gdańskiej. Ks. Bp Ordynariusz przedstawił cały problem księżom dziekanom na konferencji w dniu 7 lutego 1963 roku i prosił ich jednocześnie, by wyjaśnili tę sprawę duchowieństwu i zapytali jakiego Świętego pragnęli by widzieć jako patrona diecezji. W wyniku głosowania najwięcej księży opowiedziało się za

¹⁰⁶ Tamże.

¹⁰⁷ Por.: „Mies. Diec. Gd.” 1964 nr 7 s. 153.

¹⁰⁸ „Mies. Diec. Gd.” jw.

¹⁰⁹ Tamże.

św. Wojciechem¹⁰⁹. Wobec tego wniósł Ordynariusz gdański dnia 9 maja 1963 roku prośbę do Ojca św. o zatwierdzenie św. Wojciecha, biskupa i męczennika jako patrona Diecezji Gdańskiej. W odpowiedzi na to pismo, Stolica Apostolska nadesłała potrzebny reskrypt z dnia 3 lipca 1963 r., który zatwierdził św. Wojciecha głównym patronem¹¹⁰.

Dekret powyższy brzmi następująco:

„Instante Exc. mo ac Rev. mo Domino EDMUNDO NOWICKI, Episcopo tit. Thuggensi, Coadiutore „sedi dato” Gedanensis Dioecesis, preces universi Cleri necnon eiusdem praefatae Dioecesis Fidelium vota expromente, amplissimo Em. mi ac Rev. mi Domini STEPHANI WYSZYŃSKI, Gnesnensis- et Varsoviensis Archiepiscopi, commendationis officio suffulto, SACRA RITUM CONGREGATIO, vigore peculiarium facultatum, a Santissimo Domino Nostro PAULO Divina Providentia PAPA VI, sibi tributarium, Sanctum ADALBERTUM Episcopum et Martyrem, Principalem apud Deum cunctae GEDANENSIS Dioecesis caelestem PATRONUM confirmavit seu constituit ac declaravit: omnibus cum iuribus atque liturgicis privilegiis iuxta Rubricas ac Decreta, locorum Patronis rite competentibus: cum facultate transferendi, quotannis, ad primum octobris mensis dominicam, externam eiusdem Sancti Patroni Solemnitatem: cum duabus missis, una in cantu et altera lecta, vel duabus missis lectis, tamquam votivis secundae classis: dummodo igitur non occurrat liturgicus dies primae classis. Servatis de cetero servandis.

*Quibuslibet contrariis nihil obstantibus.
Die 3 Iulii 1963.*

*Card. Larraona
S. R. C. Praef.
Mattei a St.*

Zakończenie

Przedstawiony zarys historyczno-statystyczny rozwoju Diecezji Gdańskiej w latach 1945—1965 ukazuje nam rozmach i dynamikę rozwoju życia religijno-kościelnego w tejże diecezji. Bilans osiągnięć jest pokazny. Praca duszpasterska nabrała wielkiego rozpędu. Podniósł się poziom życia religijnego wiernych osłabiony na skutek zawieruchy wojennej, wzrosło poczucie wiernych więzi z Kościołem i Macierzą. Otwarcie Biskupiego Seminarium Duchownego zapewnia diecezji stały dopływ nowych sił kapłańskich. Zostały przeto założone silne podwaliny do dalszego rozwoju życia religijno-kościelnego w Diecezji Gdańskiej.

Aneks

Orędzie pasterskie na dwudziestopięciolecie Diecezji Gdańskiej

X. ANDRZEJ WRONKA
ADMINISTRATOR APOSTOLSKI GDAŃSKI

Duchowieństwu i Wiernym pozdrowienia i błogosławieństwo w Panu.
Najdrożsi w Chrystusie!

A. Wczoraj w sobotę, trzydziestego grudnia, minęło 25 lat życia Diecezji Gdańskiej. Utworzył ją Papież Pius XI pismem apostolskim zaczynającym się od słów: *Universa christifidelium cura* — Wszelchstronna troska o wiernych. Od zaprowadzenia chrześcijaństwa w Gdańsku aż do 1821 roku ziemia Gdańska należała nieprzerwanie do Diecezji Włocławskiej. Żuławy do Diecezji Pomezjańskiej. W roku 1821 skutkiem rozbiorów Polski przyłączono ziemię gdańską do Diecezji Chełmińskiej. Żuławy do Warmińskiej.

W roku 1925 Gdańsk doczekał się zaszczytu miasta biskupiego. Parafialny kościół w Oliwie, ongiś opacki kościół cystersów, został kościołem katedralnym czyli biskupim, matką wszystkich kościołów w diecezji.

Było to wielkim dla Gdańska szczęściem, że bieg dziejów wyniósł metropolię bałtycką na czoło świata katolickiego. Do diademum bogatej historii tego miasta wsadzono teraz najdrogocenniejszy kamień.

Opatrzność Boża sięgła przed 25-ciu laty Swoim wzrokiem dalej niż rachuby ludzkie i błogosławiła naprzód nowym czasem, które po 20 latach dla tej diecezji nastać miały.

W czasie powojennym diecezja zmieniła swoje oblicze. Stopniał importowany tu sztucznie protestantyzm, który w 16. wieku katolikom zabrał dużo kościołów. Diecezja podwoiła liczbę swoich wiernych do blisko trzystutysięcy. Nie jest ona więcej diecezją w diasporze, w mniejszości wyznaniowej. Przed wojną w granicach diecezji mieszkało 260 000 protestantów, a tylko 140 000 katolików. Obecnie teren diecezji nabrał oblicze wyraźnie katolickie i polskie. Rozgorzały nowe ogniska chwały Bożej w dziesięciu nowych parafiach.

Opieka Boża nad diecezją po wojnie była widoczna. Za tę czułą pomoc Bożą dziś, we wszystkich mszach św. kapłani dodają osobną modlitwę do Chrystusa Króla, a po sumie wszystkie kościoły odśpiewują wdzięcznie *Te Deum*. Niech te modlitewne akordy uderzą o strop nieba, a myśl nasza niech szarnonizuje się z treścią i modlitwy, i trynitarnego hymnu, przez które dla diecezji także pomoc Bożą na przyszłość uprosimy.

Nas wszystkich przygniata troska o tę dzierzawę Bożą, jaką jest nasza diecezja, a u mnie niepokój targa duszą, jak odpowiem na Sądzie Bożym za pasterzowanie wśród Was.

Najmilsi w Chrystusie!

B. 1. Kiedy św. Wojciech około roku 997 przechodził przez Gdańsk idąc na misję do Prus, zastał już w Gdańsku zaczątki życia religijnego i kościelnego. Pierwsze wieści o ewangelii Chrystusowej dotarły do Gdańska przez misjonarzy, których Bolesław Chrobry wysłał z Gniezna. Spotkali oni tu nad brzegiem morza Bałtyckiego lud słowiański, który zaraz przy pierwszym zetknięciu się z ewangeliją porzucił wierzenia pogańskie i otwierał swoją duszę na miłość i prawdę Bożą.

Pierwszą świątynię katolicką zbudowano w Gdańsku — Św. Wojciechu. Tam też po męczenniczej śmierci św. Wojciecha spoczywały przez 3 lata umęczone zwłoki apostoła-męczennika, aż je Bolesław Chrobry zabrał do Gniezna.

Nie tak nie odslania duchowego oblicza i nie charakteryzuje człowieka, jak jego stosunek do religii. Dobry to musiał być lud, który tu mieszkał. Zdrowe musiało być u tego przybrzeżnego ludu podścielisko duchowe, na któ-

¹¹⁰ Tamże, s. 154.

rym bez oporu przyjęła się głęboko wiara Chrystusowa. Co ci pierwsi zaczęli, następujące po nich pokolenia prowadziły dalej. Dbali o cześć Bożą. Nie było prawie w Gdańsku pokolenia, które by nie wchodziło na rusztowania i nie budowało kościołów. Tyle ich w Gdańsku powstało, że dla wielkiej ich liczby słusznie miasto nasze nazywać można północnym Krakowem. W dobrohycie swoim średniowieczny Gdańsk nie zapomniał o Bogu i przekazał naszym czasom liczne i wielkie kościoły.

Tym wiekowym świątyniom gdańskim i ziemi gdańskiej ślemy dziś serdeczne wspomnienie, duchem wstępujemy w ich progi i oddajemy hold ich świętym Patronom i całujemy relikwie w ich ołtarzach złożone.

Witamy, po bolesnej rozłące od Reformacji powracające do domu Matki córy Gdańskie: kościół Matki Boskiej Większej, popularnie bazyliką morską nazywany, kościoły św. Katarzyny, św. Trójcy, św. Bartłomieja, św. Jakuba w Gdańsku i w Oliwie, św. Elżbiety. Na oczach naszych dokonały się prawdziwe dziwy Boże. Żal nam, żeśmy jeszcze nie mogli złożyć braterskiego uścisku powitania kościołom św. Jana, św. Piotra i Pawła, św. Barbary, św. Ducha. Cieszymy się, że wrócili do pierwotnej szaty godowej liczne świątynie, na czele z katedrą oliwską, bazyliką św. Mikołaja, Królewską Kaplicą św. Ignacego, św. Franciszka Serafickiego, Serca Pana Jezusa w Wrzeszczu.

Pozdrawiamy w tym jubileuszowym dniu wszystkie kościoły Gdańska, Sopotu oraz te rozsiane na wyżynach i Żulawach gdańskich. Arcypasterskie pozdrowienie i błogosławieństwo ślemy naszym 58 parafiom, tym żywym komórkom Kościoła Chrystusowego, które jakby świeczniki z Apokalipsy świętego Jana prawdą nadprzyrodzoną oświecają naszą trzastatysięczną rzeszę dzieci Bożych i ją do życia Bożego zaprawiają.

Was wszystkich diecezjan gdańskich zachęcamy: skupiajcie się w swoim kościele naokoło swego duszpasterza. Gromadźcie się, wy dzieci Ojca Niebieskiego, pod opiekuńczymi skrzydłami Matki Kościoła. „Szukajcie, abyście ku zbudowaniu Kościoła obfitowali”. (1 Kor. 14, 12) Uchryस्तosujecie się pełno w swoich kościołach. Przyjmujcie w nich do dusz swoich Chrystusa, i wiedziecie, że najgroźniejszą rzeczą dla świata jest nie przyjąć Chrystusa (św. Hilary). Pielgrzymujcie do Chrystusa w kościołach waszych, jak Mędrcy ze Wschodu za gwiazdą do Betlejem.

Świątynie wasze są „prawdziwie domem Bożym i bramą niebios”. Otoczyć je swoją troską, opieką, ofiarnością, żeby i w szacie i ozdobie godne były Boga, który w nich mieszka.

Rozbudźcie w sobie żywą świadomość, że jako parafianie tworzycie z resztą dusz w parafii jedną rodzinę parafialną i że jesteście komórką Mistycznego Ciała Jezusa Chrystusa. Temu Mistycznemu Ciału Chrystusa, Kościołowi, nie wolno życiem swoim zadawać krwawych ran.

2. Mistyczną nadprzyrodzoną społecznością życia i łaski jest też diecezja. Jest ona od parafii większą i szerszą komórką organizmu Mistycznego Ciała Jezusa Chrystusa, jest organiczną komórką całego Kościoła. Parafia utrzymuje swój związek i swoją jedność z powszechnym Kościołem, przez związek i jedność z diecezją, z Biskupem. Parafia nie może zamknąć się w sobie, odgraniczać się od reszty parafii i od diecezji. Bo wszelka izolacja w Kościele jest zbrodnią. Wszyscy w Kościele żyjemy Chrystusem i z Chrystusa, którego w diecezji przedstawia Biskup, jako ojciec i prawdziwy pasterz.

Zadania diecezji są wyłącznie religijne. Zbudowana ona jest na fundamencie, którym jest Jezus Chrystus. Albowiem fundamentu innego nikt założyć nie może, oprócz tego, który jest założony, a jest nim Chrystus Jezus”. (1 Kor. 3, 11).

Pod okiem Biskupa diecezja ma w swoich granicach urzeczywistniać te same cele, dla których Pan Jezus, Zbawiciel świata, dokonał dzieła Odkupienia. Ma ona gruntować Królestwo Boże w duszach diecezjan, Naszym tedy obowiązkiem jest włączyć się w rytm życia religijnego w diecezji.

3. Z woli samego Boga, który jest gospodarzem naszej diecezji, tworzymy społeczność diecezjalną. Czynnikiem najmocniej nas w jedno spajającym jest więź wiary. „Dlatego i ja, usłyszawszy o wierze waszej, która jest w Panu Jezusie, i o miłości ku wszystkim świętym, nie przestaję dziękować za Was, wspomnienie o Was czyniąc w modlitwach moich” (Efez. 1, 15). Tę wiarę zachowujemy nienaruszoną w duszy i czynie. Dawnym chwalebny pomnikiem wiary przydawamy nowe przykłady. Dzisiaj wiara staje się rzeczą wielką. Probiezmem między dziećmi Bożymi a dziećmi tego świata. Patrzymy na świat, na życie okiem głębokiej wiary. Wnośmy ducha naszej wiary we wszystkie dziedziiny życia, przeżywajmy tajemnice wiary. Niepokoiśmy się o tych, którzy nie żyją z wiary. We wzajemnym stosunku życiowym postępujemy w duchu wiary, a wniesiemy dużo szczęścia w atmosferę wzajemnego współżycia.

Przybyliśmy do Gdańska z wszystkich krańców: od Lwowa i Wilna, z Podola i Wołynia, z bohaterkiej Warszawy i z różnych innych stron. Przynieśliśmy wszyscy ze sobą jedną i tę samą wiarę świętą. Niech ta jedność wiary łączy nas coraz bardziej. A ze starego drzewa naszej wiary, nie złamanego przez burzę niech wystrzelają nowe pędy jeszcze głębszej wiary. Zementujmy się wszyscy w jednej wierze naokoło swego pasterza w parafii i swego arcypasterza w diecezji.

4. Na wiosnę w roku 1945 ogromne wrota Gdańska stanęły przed nami na oścież otwarte. Byliśmy świadkami niebywałego w dziejach odpływu i przypływu ludności. Jakby się powtórzyły wieki piąty i szósty po Chrystusie, wieki wędrówek narodów.

Przy pierwszym spotkaniu się naszym z ziemią gdańską byliśmy jakby oniemieli. Pytaliśmy się: Gdzie się podziała wspaniałość Gdańska? Przed nami leżały kamienie zniszczonego miasta i ruiny świątyń. Znikła wspaniała architektura Gdańska, miasto leżało w trumnie. Pytaliśmy: Czemu to Gdańsk stał się siostrzycą zburzonego ongiś świętego miasta Jeruzalem, tak dramatycznie opisanego przez proroka Jeremiasza? Czemu odeszła od Gdańska wszelka jego ozdoba? Czemu to z wysoka spuścił Pan ogień na kości Gdańska i ukarał Gdańsk? Czy stało się to wszystko za to, że w życiu publicznym nie przestrzegano prawdy, która przy wstępie do Gdańska czytaliśmy wyrzuta złotymi literami na Wysokiej Bramie: *Justitia et pietas fundamentum regnorum* — sprawiedliwość i poszanowanie praw Bożych są podstawą państw.

A kiedyśmy w owym pamiętnym roku 1945 skierowali swój wzrok na Żulawy Gdańskie pytaliśmy ze zdumieniem: Azali się tu jeszcze nie cofnęły wody potopu?

Czyżby przy przejmowaniu przez nas dziedzictwa gdańskiego na tle gruzów spustoszonego miasta, potopu żywej ziemi gdańskiej należało widzieć wykonany wyrok ewangelii: „Królestwo Boże odejść będzie od was i dane narodowi, który czyni owoce jego” (Mat. 21, 43). Okażmy się godnymi posłannictwa, które nam Bóg na gdańskiej ziemi przekazuje!

5. Żadna trudność nie może powstrzymać tych, którzy swoją ufność i nadzieję w Bogu pokładają. Poczuliśmy na gruzach i popiołach budować nowe życie religijne w Gdańsku. Wszyscy rozumieliśmy, że nie wolno nam marnować dzisiejszej chwili, rozumieliśmy, że w tym przelomie czasów trzeba wysoko nosić sztandar Chrystusowy, rozumieliśmy, że nową ziemię trzeba konsekrować Duchem Chrystusowym. Tym Duchem Chrystusowym jakby kwasem ewangelicznym mamy przerabiać wszystkie dziedziny naszego życia. W nowy organizm Kościoła Gdańskiego chcemy tchnąć nieśmiertelnego Ducha Bożego.

6. Wdzięcznym sercem dziękując w imieniu Kościoła Braciom Kapłanom, tak diecezjalnym jak i zakonnym, za gorliwe apostołstwo kapłańskie. Dokonałście na swoich placówkach kapłańskich rzeczy wielkich. Bóg będzie Wam nagrodą nader obfita. Dziękuję poświęcającym się dla sprawy Bożej Zakonnym Zgromadzeniom żeńskim. Jesteście nam wzorem ofiarnego apostołstwa. Dziękuję z okazji jubileuszu diecezji wszystkim wiernym w diecezji za zaufanie.

jakim nas swoich pasterzy darzycie i Bóg Wam zapłaci za waszą troskę o nasz Diecezjalny Kościół Gdański.

C. Czasy, w których żyjemy należą pewnie do najważniejszych ale też i najchwalebniejszych w dziejach chrześcijaństwa. Może jeszcze nigdy na drogach świata Kościół nie spotykał tyle dusz, które dziś na jego spotkanie ruszają. Ci ludzie się dziś duchowo pogłębiają. Więcej liczą na Opatrzność Bożą niż na zewnętrzne źródła mocy. Wiedzą, że decyduje „zbroja duchowa” i moc krzyża.

Zabierzmy się wszyscy w diecezji do „odnowienia wszystkiego w Chrystusie” (Efez. 1, 10). Niech to proroctwo św. Pawła stanie się naszym wspólnym programem. Niech się przede wszystkim odrodzą wszystkie rodziny. Wychowujcie dobrze swoje dzieci. Uczcie je religii w domu.

Diecezja nasza nosi zaszczytny tytuł Chrystusa Króla. Stolica Apostolska obdarzyła ją tym tytułem, aby uwiecznić dziejowe zdarzenie, że ustanowiona została w tym samym roku, w którym Pius XI ustanowił święto Chrystusa Króla. Temu Chrystusowi Królowi poddawajmy wszystko. Sami też wejdźmy na drogę powrotu do Boga, i trwajmy we wiernej służbie dla Nieśmiertelnego Króla wieków.

Boże ojców naszych, miej nas w Swojej opiece! „Panie zmiłuj się nad nami, bośmy cię czekali; bądź ramieniem naszym z poranku a zbawieniem naszym czasu utrapienia” (Iz. 22, 2). Królowo Wniebowzięta, módl się za nami. Amen.

Dan w Gdańsku-Oliwie, 14 grudnia 1950 r.

X. ANDRZEJ WRONKA
Administrator Apostolski
Gdański

jakim nas swoich pasterzy darzycie i Bóg Wam zapłaci za waszą troskę o nasz Diecezjalny Kościół Gdański.

C. Czasy, w których żyjemy należą pewnie do najważniejszych ale też i najchwalebniejszych w dziejach chrześcijaństwa. Może jeszcze nigdy na drogach świata Kościół nie spotykał tyle dusz, które dziś na jego spotkanie ruszają. Ci ludzie się dziś duchowo pogłębiają. Więcej liczą na Opatrzność Bożą niż na zewnętrzne źródła mocy. Wiedzą, że decyduje „zbroja duchowa” i moc krzyża.

Zabierzmy się wszyscy w diecezji do „odnowienia wszystkiego w Chrystusie” (Efez. 1, 10). Niech to proroctwo św. Pawła stanie się naszym wspólnym programem. Niech się przede wszystkim odrodzą wszystkie rodziny. Wychowujcie dobrze swoje dzieci. Uczcie je religii w domu.

Diecezja nasza nosi zaszczytny tytuł Chrystusa Króla. Stolica Apostolska obdarzyła ją tym tytułem, aby uwiecznić dziejowe zdarzenie, że ustanowiona została w tym samym roku, w którym Pius XI ustanowił święto Chrystusa Króla. Temu Chrystusowi Królowi poddawajmy wszystko. Sami też wejźmy na drogę powrotu do Boga, i trwajmy we wiernej służbie dla Nieśmiertelnego Króla wieków.

Boże ojców naszych, miej nas w Swojej opiece! „Panie zmiłuj się nad nami, bośmy cię czekali; bądź ramieniem naszym z poranku a zbawieniem naszym czasu utrapienia” (Iz. 22, 2). Królowo Wniebowzięta, módl się za nami. Amen.

Dan w Gdańsku-Oliwie, 14 grudnia 1950 r.

X. ANDRZEJ WRONKA
Administrator Apostolski
Gdański